

DOLENJSKI RAZGLEDI

NOVO MESTO, 16. decembra 1971

(2. snopič)

Št. 3

SREBRNI JUBILEJ VILME BUKOVČEVE

27. november letošnjega leta v Trebnjem dolgo ne bo pozabljen. Ta večer je rodni kraj znane slovenske umetnice, prvakinja ljubljanske Opere, počastil srebrni jubilej umetniškega dela Vilme Bukovčeve. Bil je prisrčen in nepozaben, enkratni umetniški užitek in srečanje, ki ostane v srcih. Jubilatki so govorili ta večer predstavniki mladine in organizacij, društev in pevcev, v imenu vseh in iz src nas vseh, ki spoštujemo in ljubimo veliko umetnico, pa ji je Janez Gartnar v imenu rojakov čestital takole:

Draga naša rojakinja, spoštovana umetnica!

V svečanih trenutkih tvojega jubileja za 25 let zlahtnega dela bi želel kot lirično melodijo izliti iz src vsa svoja čustva: vrisk radosti in ponosa, zahvalo, čestitke, spodbude in vznemirjeno pričakovanje tvojega toplega in čudovitega glasu, ki dvigne človekovega duha v svet vedno novih, toda večnih lepot. Hoteli bi, da tudi ta večer občutiš toplino in domačnost rojstnega kraja in njegovih ljudi: generacije, ki te je z najlepšimi željami spremila na umetniško pot, in

generacije, ki te je doimela že kot priznano umetnico. Obe pa čutita, da si naša, da sta ti dolžni danes to ponovno povedati kot se marsikaj drugega, kar nam morda, žal, ne bo uspelo. Vendar smo prepričani, da veš in občutiš to, kar mislimo ob našem skupnem prazniku — prazniku tvojega petja, tvojega zlahtnega glasu, ki so ga poslušali, ga sprejemali, mu ploskali in nagrajevali s šopki izbranega cvetja širom po svetu, glasu, ki pa se vedno kot utrip srca našega človeka, naše umetnice, naše Vilme, vrača tudi iz takih daljav, kot sta Moskva in Peking, v srca tvojih Trebanjcev, ki so ponosni nate.

Slava in čast, potrdilo tvojim velikim umetniškim dosežkom, ki si ju dosegla doma in v zamejstvu, kjer ti je ploskalo glasbeno razvijeno občinstvo, kjer so pisali o tvojih nastopih briljantne kritike poznavalci najvišjih pevskih dosežkov, ti čestitali pomembni državniki, med njimi Hruščov, Ču En Laj in Haile Selasie — ni bila ovira, da najdeš čas in z iskreno ljubeznijo do rojstnega kraja na vsako naše vabilo prideš in zapoješ v tej skromni dvorani, zapoješ tako, da je tvoja pesem ganila ali vzradostila vsakogar, ki jo je poslušal. To je druga podoba umetnice, tvoja človeška veličina, tvoja globoka zakoreninjenost v svoj rojstni kraj. Verjetno si ob vsakem nastopu v Trebnjem občutila, da smo ti vsakokrat in vsi dali priznanje za umetniško doživetje in za

hvalo za skromnost in za človečnost, za najlepši vrtilni, s katerima so odlikovani le izbranci.

Od tvojega prvega javnega nastopa prav v tej dvorani, nastopa trebanjske osnovnošolke, do nocojšnjega jubilejnega koncerta primadone ljubljanske Opere je trda, toda bleščeča pot, je brez števila vaj, samoodrekanj, notranjih bojov, pa cela plejada glavnih vlog: Marinka, Rusalka, Katarina Izmailova, Tosca, Manon, Tatjana, Čo-Čo-San in druge, ki si jih z veličastnim uspehom pela in doživljala v Ljubljani in drugih jugoslovanskih mestih, pa na Poljskem in na Češkem, v Sofiji in v Parizu, v Grčiji in v Španiji, v Kijevu in v Holandiji — odlomke si pela tudi v Trebnjem — je sto in sto koncertov, nastopov na radiu in televiziji, je iz-

oblikovana umetniška osebnost s številnimi priznanji in nagradami, med njimi najvišje slovensko priznanje — Prešernova nagrada, ki si jih zasluzila z izjemnim talentom in vztrajnostjo trdega dela.

Naj ti ta večer, ko slavimo trajno žive vrednote prehojene poti, v radosti sedanjega trenutka povemo še želje za jutri, za bodoče dni, delovne in praznične, za nove plodne brazde, iz katerih naj še dolgo zori bogato umetniško življenje.

Naj še dolgo tvoj glas pronica v globino človekovega čustva, v večni nemir ljudskega rodu, ki išče spoznanj in vrednote življenja. Za vse, draga Vilma, kar si dala nam in slovenski kulturi, daješ in boš še dala lepega in nepozabnega ljudem — prisrčna hvala!

Petar Smajić: DVE GLAVI (les, 1971)

VSESTRANSKI SADOVI NOVOMEŠKE GIMNAZIJE

Na predvečer letošnjega občinskega praznika Novega mesta je v prenapolnjeni dvorani doma prosvete na slavnostni akademiji ob 225-letnici gimnazije govoril dr. France Hočvar, podpredsednik izvršnega sveta SRS. Gimnazija v Novem mestu je letos poleg Splošne bolnišnice in SGP Pionir dobila najvišje priznanje – plaketo Novega mesta. Dr. France Hočvar je na akademiji dejal:

Spoštovane tovarišice in tovariši!
8. avgusta letos je poteklo 225 let, odkar je bila ustanovljena gimnazija v Novem mestu, ki je obenem ena najstarejših na Slovenskem. Do tega pomembnega zgodovinskega dogodka je prišlo, ko je mesto iskalo izhod iz gospodarskega nazadovanja in obubožanja in se oklenilo rešitve, da se ustanovi gimnazija v prepričanju, da bo to prineslo mestu gnotne koristi in olajšalo življenje prebivalcem.

In resnično je gimnazija odigrala v življenju mesta, okolice in širše regije vsestransko pomembno vlogo, ki je prinašala sadove na področju izobraževanja, kulture, gospodarskega in socialnega napredka.

V svoji dolgi zgodovini je gimnazija prehodila zanimivo pot, spreminjala svojo podobo in vlogo. Ob ustanovitvi je prvenstveno služila potrebam takratne fevdalne družbe in cerkvene hierarhije, redki srečnejši iz siromašnejših slojev, ki so prišli vanjo, pa so morali biti nadpovprečno nadarjeni. V teku druge polovice 19. stol. in prve tega stoletja pa so se v vedno večji meri odpirala njena vrata dijakom iz kmečkih družin Dolenjske, Bele krajine, pa tudi iz ostalih predelov Slovenije. Gimnazija je doživela razvoj od verske šole, katero so vodili frančiškani, do posvetne šole. Številne reforme, ki so se v posameznih obdobjih hitro vrstile, včasih končale z uspehom, večkrat tudi z neuspehom, so, gledano v zgodovinskem razvoju, prispevale k njenemu posodabljanju in prilagajanju novim potrebam in razmeram vsakokratne družbe.

Gimnazija je postala za Novomeščane in Dolenjce izrednega pomena. Bila je središče intelektualnega in kulturnega življenja, dajala je mladim ljudem vzgojo in izobrazbo, pomagala jim je v svet. Zato so se Novomeščani v sakokrat, kadar je bil njen obstoj v nevarnosti, kadar so jo hoteli ukiniti ali zreducirati, dvignili v njeno obrambo, pošiljali so deputacije, pisali spomenice in zbirali denar, da bi gimnazijo ohranili.

Gimnazijska kronika nam pove, da je gimnazija igrala pomembno vlogo pri izobraževanju slovenske inteligence in prebujanju zavesti slovenskega naroda. Med njenimi profesorji in dijaki najdemo številne znamenite Slovence. Na gimnaziji so našli odmev vsi pomembnejši dogodki, poznani iz zgodovine našega naroda, zlasti iz časov boja za priznanje narodnostnih pravic in individualnosti slovenskega naroda. Po I. svetovni vojni pa je gimnazija postala pomembno žarišče idej in dejavnosti za socialni in nacionalni

preporod takratne slovenske družbe. Ne bom našteval letnik niti povzema zanimivih zapisov, ki so se ohranili v gimnazijski kroniki in ki so prikazani v zborniku, ki prav te dni prihaja pred slovensko javnost. Le glede na to, ker imam občutek, da smo Slovenci zadnjih sto let in še posebej zadnjih trideset let preživeli izredno intenzivno in zato večkrat pozabljamo, kako je bilo na Slovenskem še ne tako davno, naj navedem te zanimive podatke:

– leta 1848 se v revolucionarnem vrenju na novomeški gimnaziji uvede prvič slovenščina kot učni predmet;

– leta 1858 se ustanovi dijaško podporno društvo;

– boj za afirmacijo slovenskega jezika se posebno okrepil po padcu Bachovega absolutizma, to je po letu 1863;

– 1871 se v prvem razredu gimnazije uvede pouk pretežno v slovenskem jeziku;

– boj proti germanizaciji, za uporabo slovenskega jezika ne preneha do konca prve svetovne vojne, vse do razpada avstro-ogrske monarhije;

– ko je bil 1912 ustanovljen v Ljubljani Preporod, to je organizacija narodno zavednih in jugoslovansko orientiranih mladih Slovencev, zasledimo istočasno na novomeški gimnaziji organizirane pristaje Preporoda in kronika govori o njihovem preganjanju.

Z ustanovitvijo nove države Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev, ki se je pozneje preimenovala v Jugoslavijo, niso bila rešena vprašanja, za katera se je takó dolgo in vztrajno boril slovenski narod in njegova mladina. Nastale so nove zapreke za normalen in vsestranski narodnostni in socialni razvoj našega naroda. Unitaristično in centralistično usmerjeni režim, dvorska kamarila in velesrbski politiki so določali vzgojo mladine v duhu tako imenovanega narodnega in državnega edinstva ali integralnega jugoslovanstva, kar je pomenilo nasilno zatiranje slovenske narodne zavesti in narodovih institucij. Še posebej pa so ti dejavniki nastopali proti tako imenovani komunistični nevarnosti in preganjali vse, predvsem pa mladino, ki se je zavzemala za demokratično ureditev in socialni preporod družbe.

V gimnazijski kroniki je zapisano, da so 1925 vodili preiskavo med novomeškimi dijaki in da jih je bilo pet osumljenih komunizma. To je prvi zapis, ki govori o političnem preganjanju dijakov za časa stare Jugoslavije. Banska uprava je odslej čisto in tudi večkrat na leto opozarjala šol-

ske oblasti na komunistično nevarnost, zahtevala poročila, naročala preiskave in izdajala razne odloke, s katerimi je omejevala svobodo dijakom in profesorjem.

Leta 1932 je banska uprava prepovedala slovensko zastavo. Istega leta so bile uvedene šolnine z očitnim namenom, da omejijo pritek dijakov iz revnejših družin. Pritisk na dijake in profesorje je bil vedno večji, naraščal pa je tudi odpor. Pospešeno se je vršila svetovnonazorska in politična diferenciacija med dijaki in profesorji. Leta 1934 se pojavi val izključevanja dijakov, osumljenih komunizma v vsej Jugoslaviji.

Leta 1935 pa banska uprava naroča, da morajo ravnatelji poročati poimensko, kako so se profesorji opredelili pri vsakem glasovanju v profesorskem zboru.

V eni izmed številnih okrožnic, katere je banska uprava vse češče razpošiljala, je npr. leta 1935 zapisano: „Čela komunistična akcija gre za tem, da se duhovno zrevolucionirajo ljudske mase, predvsem pa, da se pridobi za komunistično idejo naša visokošolska in srednješolska mladina.“

Dogodki, ki so nakazovali bližino II. svetovne vojne, najdejo polni odmev med novomeško srednješolsko mladino. Ob priliki okupacije Čehoslovaške leta 1939 se dijaki številno udeležijo demonstracij v mestu.

V letih 1939 in 1940 veliko profesorjev odide na orožne vaje in pouk na gimnaziji se skrči. Oblast še poostri ukrepe in nadzor nad dijaki in profesorji. Januarja 1940 se vodi preiskava proti skupini dijakov, osumljeni komunizma; trije med njimi so kaznovani.

Gimnazijska kronika seveda ne more odražati resničnega stanja med novomeškimi dijaki v času med obema vojnama in še posebno v zadnjih letih pred drugo svetovno vojno. Saj so tudi gimnazijci dobro znali izkoriščati ilegalne pogoje in svojo dejavnost prikriti pred organi gimnazije in oblasti. Znano pa je, da je novomeška gimnazija v vsem obdobju med obema vojnama predstavljala žarišče ideološke priprave in politične dejavnosti in da je v vsaki generaciji delovala skupina dijakov, ki je pripadala marksističnemu svetovnemu nazoru in razvijala politično aktivnost več ali manj pod vplivom ilegalne KP Jugoslavije. Posebno se je taka skupina povečala in okrepila v zadnjih letih pred vojno, kar je imelo za posledico naglo okrepitev partije in SKOJ ter njunega vpliva na gimnaziji, v mestu in na Dolenjskem sploh.

Pod vplivom partije in SKOJ je tedaj potekala široka akcija za večanje v Društvo prijateljev Sovjetske zveze, pod njunim vplivom se je vedno bolj odvijala dejavnost številnih društev kmečkih fantov in deklet in drugih organizacij, v katerih se je zbirala mladina. Ustvarjeni so bili politični pogoji in masovna

baza, kar je omogočilo leta 1941 bliskovit razmah organizacije Osvobodilne fronte že v prvih mesecih po njeni ustanovitvi in široko udeležbo mladine, dijakov in profesorjev v narodnoosvobodilnem boju.

Na novomeški gimnaziji so dijaki in profesorji kaj hitro zavzeli stališče do prišlega okupatorja. Manifestativni molk, katerega so organizirali decembra 1941 in katerega se je udeležila več kot ena tretjina dijakov, je zgovorno pričal o organiziranosti in razpoloženju dijakov. Še bolj pa je to prihajalo do izraza, ko so gimnazijske oblasti pod vplivom italijanskega okupatorja postavile izključenim dijakom kot pogoj za ponovni sprejem na gimnazijo obžalovanje in prošnjo za sprejem v mladinsko fašistično organizacijo Gill. Ogromna večina izključenih dijakov ni hotela prositi za sprejem v Gill, 50 dijakov pa sploh ni hotelo prositi za ponovni sprejem na gimnazijo. Na pobudo OF je bila tedaj osnovana ilegalna gimnazija, kar predstavlja edinstven primer v tistem času, na kateri so nadaljevali študij izključeni dijaki. Ilegalna gimnazija je delovala na stanovanjih zavednih novomeških družin do množičnih aretacij v Novem mestu konec marca 1942. Na ilegalni gimnaziji so poučevali nekateri profesorji redne gimnazije in nekateri drugi, ki so se v takratnih razmerah mudili v Novem mestu.

Prvi partizanski borci so se zbrali v dolenjskih gozdovih poleti 1941, od januarja 1942 pa so se njihove vrste vedno bolj krepile tudi z dijaki novomeške gimnazije. Italijanski okupatorji so začeli izvajati v Novem mestu in okolici represalije, ki so postajale v letih 1942 in 1943 vedno bolj krute in masovne. Zaprli so ljudi, jih pošiljali v internacijo in streljali talce, požigali vasi, pobijali politične osumljence in podobno. Tako so 20. julija 1942 odpeljali v koncentracijska taborišča Monigo in Treviso nekaj priprtih učiteljev in nad 60 dijakov.

Toda kljub represalijam novomeški dijaki in profesorji niso nehali kljubovati okupatorju. Nasprotno, dejstva govorijo, da se je ta odpor še povečal. Pričeli so izstopati iz Gill tudi tisti dijaki, ki so prvotno iz strahu pristopili. Nihče se ni prijavil za brezplačno kosilo Gilla, čeprav je takrat bilo težko za kruh. V šolskem letu 1942/43 je bilo od 523 dijakov vpisanih v Gill le 34.

9. septembra 1943 je Novo mesto doživelo svojo prvo osvoboditev, ko je vanj vkorakala partizanska vojska. Nova ljudska oblast je posegla tudi na šolsko področje. Pripravila je nov učni načrt in izvedli vpisovanje v prvih šest razredov gimnazije. Vpisalo se je 180 dijakov na takratno svobodo novomeško gimnazijo. Na žalost ta svoboda ni dolgo trajala, ker so Nemci že 21. oktobra 1943 zasedli mesto. Čeprav je trajalo le poldrugi mesec, je bilo to obdobje

svobode in delovanja ljudske oblasti izrednega zgodovinskega pomena, prav tako pa so pomembni dokumenti, ki so v zvezi s tem nastali na novomeški gimnaziji.

Zatem pa je nastalo najbolj črno obdobje v življenju mesta pa tudi gimnazije v času okupacije, ki je trajalo brez večjih svetlih žarkov vse do konca vojne. Gimnazijsko poslopje je bilo nekajkrat bombardirano, pouk je bil nereden in skrčen. Nemški okupatorji so brezobzirno uvajali nasilne metode. Pometali so iz čitank vsa berila in pesmi domoljubne vsebine, izdelali nove učne načrte in predmetnike s težiščem na nemškem jeziku ter odklonili vpis 67 dijakom, ker so jih smatrali za nezanesljive.

Veliko število dijakov in profesorjev pa se je borilo v partizanskih

vrstah ali pa so drugače delovali na osvobojenem ozemlju. Mnogi med njimi so žrtvovali v NOB svoje življenje. V boju je padlo 47 dijakov, štirje med bombardiranjem Novega mesta in dva sta umrla v internaciji. Prav tako je vojna zahtevala 6 žrtev med profesorskim zborom. Bilo bi prav, če bi sedanji dijaki in profesorji na novomeški gimnaziji poskrbeli, da spomin nanje ne bi nikoli obledel. Najlepše pa bi jih ohranili v spominu, če bi poskrbeli za to, da bi bilo tudi mladim generacijam, ki vsakokrat prihajajo na gimnazijo, sveto to, za kar so padli. Padli so za svobodo naše domovine, za boljše in srečnejše življenje našega ljudstva, za to, da bodo imele vedno večje možnosti za izobraževanje in vsestranski razvoj mlade generacije.

Po končani vojni ni moglo in ni smelo več ostati tako, kakor je bilo

pred vojno. Številne žrtve, katere je dal slovenski narod za svojo svobodo in boljše življenje, niso smele pasti zaman. Toda novo življenje smo morali začeti s trdim delom in pomanjkanjem. Posledice vojne so bile strašne. Veliko ljudi je bilo brez strehe, veliko je bilo ljudi, ki so izgubili svojce, otrok brez staršev, invalidov. Več kot dve leti smo požrtovalno in udarniško delali, da smo odstranili ruševine in kolikor toliko normalizirali življenje. Začeli smo na nižji ravni proizvodnje in standarda, kot je bil pred vojno. Ne glede na vse te težave in pomanjkanje pa smo morali takoj odstraniti nekatere značilnosti stare družbe in posamezna vprašanja reševati v novih razmerah na nov način. Vnesti smo morali nove odnose med ljudi, nove odnose med ljudi in oblast, oblast pa je morala postati in ostati

ljudska. Pokazalo se je, da je rešitev marsikakšnega vprašanja bolj zapletena, kot se nam je zdelo, in da potrebujemo več časa, posebno za rešitev tistih vprašanj, ki so povezana z materialnimi možnostmi. Razglasili smo npr., da mora biti šola vsakomur odprta in da mora imeti vsakdo možnosti, da razvija svoje sposobnosti. Vemo pa, da tega ni lahko uresničiti, ker ni dovolj, da ljudem samo ponudimo takšno možnost, potrebno je ustvariti tudi pogoje, da bodo to možnost mogli izkoristiti. To pa je zvezano z velikimi materialnimi sredstvi, katerim v marsikaterem pogledu še danes nismo kos in bomo morali delati še precej časa, da bomo posamezna vprašanja rešili tako, da bo v ustrezno srednjo in visoko šolo prišel vsak, kdor ima v sebi sposobnosti.

Že v šolskem letu 1945/46 je bilo na gimnaziji vpisanih 655 dijakov in dijakinj, torej približno toliko kot pred vojno. Še isto šolsko leto pa se je ustanovilo učiteljske in malo kasneje srednja gospodarska, imenovana pozneje ekonomska šola. Odprt je bil dijaški internat v Smihelu. Januarja 1947 je začela delovati večerna delavska gimnazija s 43 učenci.

Število srednjih šol se je od tedaj v Novem mestu in na Dolenjskem še povečalo in vanjo se vpisuje vse večje število učencev.

S šolsko reformo 1958/59 so bile osnovane osemletke, gimnazije, kakor tudi vse ostale srednje šole, pa omejene na štiri leta. To je seveda spremenilo številčno razmerje dijakov na gimnaziji. Vendar podatki kažejo, da število dijakov na srednjih šolah raste, le vpis na gimnaziji se je v glavnem ustalil. Kljub temu da danes gimnazija obsega le bivše štiri višje razrede, ima okrog 400 učencev. Vse srednje šole v Novem mestu pa imajo okrog 2000 učencev.

Morda so imeli takratni novomeški veljaki, ki so se pred 225 leti potegovali za ustanovitev gimnazije v Novem mestu, da bi pomagali mestu iztrgati se iz revščine in gospodarske zaostalosti, v tistem trenutku pred očmi bolj petične dijake in njihove starše kot pa pomen šolstva. Glavno je, da so dosegli ustanovitev gimnazije, ki je skozi dve stoletji in četrt opravljala svojo vlogo in dala najdragocenejši prispevek k nastanku in oblikovanju slovenskega izobraženstva, h kulturnemu, gospodarskemu in socialnemu razvoju naše dežele.

Z nastankom in razvojem sodobne družbe postaja pomen izobraževanja še večji kot kdaj prej. Živimo v času, ko se hitro menjata znanje in tehnologija, ko se z vedno večjo naglico kopiči novo znanje in z isto hitrostjo doseganje zastareva, kar ima izreden vpliv na izobraževanje, znanost in gospodarstvo, na razvoj celotne družbe.

V interesu naše družbe je, da se čim bolj poveže in vključi v sodobne svetovne tokove izobraževanja, znanosti in gospodarstva. V to smer so naravnana gospodarska reforma in druga prizadevanja, ki gredo za tem, da se pospeši razvoj naše družbe in odstranijo zapreke, ki ovirajo njeno

Stara gimnazija pri frančiškanih pred drugo svetovno vojno (ob času fotografiranja je bila v njej vojašnica)

Vaje v fizikalnem laboratoriju pod vodstvom prof. Dušana Modica

povezovanje s svetom. Jasneje izraziti značilnosti naše samoupravne socialistične družbe, določene opredeliti in zagotoviti položaj človeka v vseh družbenih odnosih, istočasno pa nadaljevati odpiranje in povezovanje naše dežele s svetom, to sta dve med seboj logično in življenjsko povezani zahtevi, ki sta sedaj v ospredju prizadevanja naše družbe. Naša družba mora postati moderna družba, in sicer samoupravna, socialistična in moderna hkrati. Ona mora zadržati pridobitve ljudske revolucije in poglobljati proces demokratizacije in samoupravljanja. Obenem pa mora v največji meri, vsekakor v večji meri in hitreje, kot to delamo danes, uvajati dosežke sodobne znanosti in tehnologije, brez česar zanjo jutri ne bo prostora v svetovni delitvi dela.

V takem položaju moramo rešiti nekatera bistvena vprašanja, ki se nanašajo na podobo in razvoj naše družbe in slovenskega naroda. Od naše sposobnosti, da jih rešimo pravočasno, bo odvisno, ali bomo deležni napredka sodobnega sveta ali pa bomo ostali na njegovi periferiji.

Tovarne, ceste, šole, katere gradimo, so dokaz, da se svojega položaja dobro zavedamo in se želimo hitro razvijati. Čas pa nas neusmiljeno priganja, da se ne zadovoljimo z obstoječim, da ne ostanemo na pol poti, da nadaljujemo, kar smo pričeli, še hitreje in še bolj premišljeno.

Priča smo spremembam, velikim in pomembnim spremembam, katere predvsem v zadnjih desetih letih doživlja Novo mesto in vsa Dolenjska domala na vseh področjih: v gospodarstvu, v zaposlovanju in socialnih razmerah, v šolstvu, v zdravstvu itd. Vsi smo veseli doseženih uspehov in po pravici smo lahko ponosni nanje.

Vsi pa vidimo, da so neprestano odprta gradbišča naših tovarn. Ko

maj se nekaj obnovi ali razširi kapacitete, že nastanejo nove potrebe, nove naloge. Pri tem pa ne gre samo za tovarniške zgradbe, za stroje. Vse bolj bo v ospredju vprašanje ljudi, vprašanje njihove osebnosti, da aktivno izvajajo svoje samoupravljavske pravice, da vodijo vedno bolj zapletene tehnološke postopke, raziskave potrošnje in tržišča, finančne operacije.

Znanost in izobraževanje sta postala v moderni družbi najvažnejša dejavnika gospodarskega in vsakega drugega napredka. Izobrazbena in kvalifikacijska struktura zaposlenih v posameznih gospodarskih in drugih organizacijah se naglo spreminja in koristnejši izorazbi in višji kvalifikaciji. Nastaja tako imenovana učeča se družba, ki temelji na stalnem izpopolnjevanju zaposlenih. Nekdaj je lahko zdravnik, inženir, pravnik v času rednega šolanja pridobil znanje, ki mu je zadostovalo, da je opravljal poklic vse življenje. Danes mu to znanje zadostuje le za nekaj let, zato se mora vse življenje učiti in izpopolnjevati. To nam narekuje, da zgradimo takšen sistem izobraževanja, ki bo omogočal ne samo šolarjem, ampak tudi zaposlenim neprestano izpopolnjevanje in dopolnjevanje njihovega znanja. Naloga šole pa tudi ne more več biti, da daje za vse življenje zadostno znanje glede kateregakoli poklica. Ona mora gotovo posredovati določeno znanje, obenem pa mora učenca vzgojiti in naučiti delati, misliti in učiti se. Na teh vprašanjih doživlja danes izobraževanje revolucionarne spremembe v svetu. Človekovo znanje in sposobnost odnosa kapital in fizično delo z najpomembnejšega mesta med dejavniki razvoja. Prihajajo človeka, kateri prihajajo Jugoslavlani naproti s samoupravljanjem, ki postaja predmet vse večje pozornosti in preučevanja v svetu. Še veliko pa moramo

storiti, da v naslednjem obdobju sodobno oblikujemo vse druge pogoje za vzgojo, delo in življenje delovnega človeka.

Častitljiv jubilej naše gimnazije je povod in prilika, da letos ob občinskem prazniku govorimo predvsem o vzgoji, šolstvu in izobraževanju. Tudi na tem področju smo dosegli v naši občini nekaj vidnih rezultatov v zadnjih letih, predvsem glede graditve osnovnošolskega prostora in prešolanja dijakov v osemletke. Napravili smo prve korake, čeprav zelo pomembne in zvezane z velikimi stroški, pri urejanju otroškega varstva in predšolske vzgoje. Naš cilj pa je zajeti v predšolsko vzgojo vse otroke v starosti petih let in jim omogočiti že s šestim letom vpis v prvi razred osnovne šole. Zelo boleče je vprašanje osipa učencev na osnovni šoli, saj se novomeško področje s 47,3 odst. učencev, ki v svoji generaciji ne končajo osemletke, uvršča med slabša področja v republiki. Takšno stanje usodno vpliva na ves nadaljnji potek šolanja mladine in njeno pripravljanje za poklic. Če ne bi bilo tolikšnega osipa v osnovni šoli, bi mogli biti še kar zadovoljni z vključevanjem učencev v srednje in poklicne šole. Izpad skoraj polovice učencev iz osnovne šole pa predstavlja strašno izgubo, ki bo delovala vedno bolj zaviralno v razvoju občine. Zato mora biti jasno, da takšno stanje ni sprejemljivo tako v interesu kraja kot iz širšega nacionalnega vidika. Nujno je storiti ustrezne ukrepe, da se čimprej osip zmanjša na znosnejšo mero.

Srednje in poklicno šolstvo je poleg visokega šolstva najpomembnejše za življenje naroda in razvoj družbe, saj se v njem razvijajo in oblikujejo ustvarjalne in poklicne sposobnosti ljudi in s tem nastanejo najpomembnejše predpostavke za obseg in dinamiko spreminjanja družbe. Moram reči, da stanje v srednjem šolstvu v republiškem merilu ni zadovoljivo in

da nam zaenkrat ni uspelo kvalitativno bistveno preseči podedovano stanje. Odprta je cela vrsta sistemskih vprašanj, katerih se prav sedaj lotujemo. Gotovo pa je, da potrebujemo in bomo vedno bolj potrebovali gimnazijo kot tisto vrsto srednje šole, na kateri je težišče na teoretičnem pouku in je zato njena glavna naloga, da pripravlja mladino za nadaljnje šolanje. Razumljivo je, da gimnazija takšno svojo vlogo najlažje opravlja sredi večjega kompleksa srednjih in poklicnih šol, ki neposredne ali neposredno usposablja mladino za poklic. V našem mestu so že nastale raznovrstne srednje šole. Gotovo pa bosta mesto in regija čutila potrebo, da se v naslednjem obdobju okrepijo predvsem srednje tehnične in poklicne šole, ki bi dajale razvoju gospodarstva večjo oporo. Predvideno je, da bi v naslednjih 15 letih v srednje in poklicne šole vključili približno 70 odst. ene generacije, v naši občini pa se nahajamo sedaj na pol poti do tega cilja. Če samo teh nekaj skromnih podatkov nam pove, da bomo morali posvečati v naslednjem obdobju vso pozornost vzgoji, šolstvu in izobraževanju.

Naša gimnazija je veliko prispevala k razvoju našega mesta in veliko pomenila v življenju regije in slovenskega naroda. Njena vloga pa tudi v prihodnosti ne bo majhna. Podpreti je potrebno njene napore, da modernizira pouk in uredi pogoje za delo. Ob priliki njenega visokega jubileja čestitamo njenim sedanjim profesorjem in dijakom za dosedanje uspešno delo in želimo, da bi tudi v prihodnosti uspešno opravljala svojo vlogo v korist mesta, dolenjskih delovnih ljudi in vsega slovenskega naroda.

Čestitam vsem prebivalcem novomeške občine za jutrišnji praznik in jim želim veliko uspehov pri delu!

Dr. France Hočevar

NOVA ŠOLA V KRŠKEM: PONOS VSEH OBČANOV

29. avgusta so na Vidmu odprli moderno, novo osnovno šolo za Krško in njegovo bližnjo okolico, hkrati pa tudi spominski park ob šoli, posvečenim žrtvam nacizma v Sloveniji, pred 30 leti ustreljenim članom krške borbene skupine. Park nosi ime prvih krških borcev in je v ponos mestu ter novi šoli, na katere otvoritev je prišla množica ljudstva od blizu in daleč. Nova šola je zgrajena delno tudi s krajevnim samopriskom občanov, ki so zategadelj še bolj navezani na sodobno poslopje in poslanstvo osnovnega šolanja mladine. Ravnatelj Slavko Smerdel je pred otvoritvijo šole govoril o razvoju šolstva v Krškem, ki zavzema kar častitljivo mesto tako v osnovnošolskem kot meščanskošolskem življenju v naši republiki. Zato objavljamo njegov govor v celoti z željo, da bi zlasti mladina znala ceniti vztrajne napore svojih vzgojiteljev in kar najbolj aktivno sodelovala pri vzgoji in izobraževanju.

Dragi prijatelji kulture in prosvete, spoštovani gostje, draga mladina!

Z velikim zadovoljstvom pozdravljam vse prisotne v imenu učiteljskega zbora naše šole in v svojem imenu. Veseli smo, da ste tu med nami tudi naši stanovski kolegi, prosvetni delavci, ki ste bili nekdaj člani našega učiteljskega zbora, danes pa služujete po raznih krajih ali pa ste že v zasluženem pokoju. Vsem vam še enkrat prav iskren pozdrav z željo, da vas bo pot še popeljala v naš kraj, k nam na našo šolo.

Dovolite mi, da vas z nekaj besedami seznanim z razvojem šolstva v Krškem, zlasti še, ker zavzema šolstvo v Krškem nadvse častitljivo mesto tako na področju meščanskega, kakor tudi osnovnega šolstva na Slovenskem.

Osnovna šola Jurija Dalmatina v Krškem se je razvila iz osnovne šole Videm-Krško 1, osnovne šole Videm-Krško 2 in iz podružničnih šol Zdole in Dolenja vas, ki so bile prej samostojne osnovne šole. Osnovna šola Videm-Krško 1 pa se je združila 1957 z nižjo gimnazijo Krško, ki je nosila tradicijo meščanske šole v Krškem.

SOLA KRŠKO — Najstarejša šola z najdaljšo tradicijo ima mesto Krško — desni breg. Prvi začetki šolstva segajo v dobo protestantizma (16. stoletje). Prvo šolo je ustanovil Adam Bohorič; v njej je poučeval sinove dolenskih plemičev (1550). Po Bohoričevem odhodu v Ljubljano pouk ni popolnoma prenehal. Že v 18. stoletju je imelo mesto svoje šolsko poslopje in po prizadevanju meščanov je novomeški kapitelj poslal v Krško patra Emanuela Loskega, o katerem pravi kronika, da je učil po moderni metodi (10. decembra 1786).

Leta 1803 je mesto šolo razširilo v trivalno in od tedaj naprej so poučevali posvetni učitelji Vrežic, Sorič, Krištof, Palčič, Kapun (Robert in Peter), Goleš, Debelak, Tramšek, Gašperin. V Krškem pa je obstajala tudi zasebna dekliška šola, v kateri so poučevali nemščino in dekliška ročna dela.

1875 je postala šola dvorazrednica, naslednje leto trirazrednica in 1877 štirirazrednica. Petrazrednica pa je postala šola v Krškem 1903, samo za deklice. Na šoli so pouče-

vali v tem času Gusel, Spintre, Gross, Rožnik, Volenta, Ravnikar, Marija Wessner, Hermina Smole, Avgusta Supan, Pavla Golč, Marija Marolt, Marija Bezljaj, Fran Gaberšek, Ana Romih, Florjan Rozman, Fran Čuk, Leopold Potrevin, Jurij Adlešič, Marija Perhovec, Justina Goslar, Jakob Stopar, Ernestina Rekar, Pavla Vanič, Evkaliija Tavčar, Josepina Jerman, Davorin Šterk, Alfonz Završnik, Leopold Levstik, Vlastimira Levstik, Peršl, Mira Pouh.

Šola je delovala v različnih zgradbah (javnih in zasebnih ter cerkvenih). 15. oktobra 1877 pa se je vselila v novo stavbo, ki jo je dal sezidati krški bogataš Martin Hočvar in jo je poklonil za vselej mestu Krško za ljudsko in meščansko šolo. Stala je 100.000 goldinarjev in je bila najmodernejša šolska poslopje na Slovenskem. Tu je bil pouk do 1915, ko je bila stavba spremenjena v vojno bolnišnico. Šola je med vojno kljub temu delovala z velikimi težavami v različnih zasebnih in javnih stavbah. V tem času so poučevali učitelji in nadučitelji: Marica Humek, Nada Kovačič, Valentina Tepina, Stanislava Nešek, Slavko Vanič, Ivan Zupan, Janko Vanič, Ana Očakar, Ana Vutkovič-Pouk, Gajmir Aparnik, Vladimir Perhovec, Marija Stupica, Pavel Silovinac, Zora Uršič, Alojzij Gotman, Emilija Svetec, Vekoslav Perpar, Vladimir Mihelič, Rudolf Jedretič. Šola je imela obsežen vrt (400 kv. metrov) in velik skalnat breg.

Prvotno so poučevali otroke posamezno, kasneje pa skupinsko po tabelah. Od 1803 so poučevali posvetni učitelji. Sprva so šolo obiskovali le meščanski dečki, po uveljavitvi šolskega zakona 1869 pa se je šolstvo bistveno spremenilo. Šolski okoliš se je razširil na Trško goro, Gunte, Cesto, Čretež, Pijavsko, Goro, Dunaj, Stražo, Mladevine, Strmo rebro, Senožete. Do razpada Avstro-Ogrske 1918 se je poučevalo večina v nemškem jeziku, kasneje pa v materinščini. Učitelje so prvotno plačevali meščani, od 1919 pa država. Šola se je vsestransko kulturno-prosvetno udeleževala. Že 1909 je imela v telovadnici zložljiv oder, na katerem so uprizorili devet, pretežno pravljinih iger.

Sprva je bilo kulturno-prosvetno delo zelo živahno, in to po zaslugi učiteljev; delovala je godba na pihala, orkester glasbene matice, ljudska knjižnica, sokolsko društvo in gasilsko društvo.

Med obema vojnama so na šoli poučevali že omenjeni učitelji, ob začetku druge svetovne vojne pa še Ivo Horvat, Antonija Škerl, Helena Petje, Janko Vanič, Davorin Šterk, Emil Zorn, Zora Uršič, Marica Vutkovič. Vsi so bili pregnani ali pa so pobegnili v Ljubljansko pokrajino ali pa na Hrvaško. (V opravičilo naj povem, da nekaterih imen učiteljev ni znanih, ker je bila kronika za čas med obema vojnama uničena.)

Druga svetovna vojna je šolo prekinila. Stavbo šole so zasedle nemške policijske enote. Slovenci so trpeli, bile so velike žrtve, prebivalce so večinoma izselili. Preostali otroci so hodili na Videm — v nemško šolo.

Takoj po osvoboditvi se je šola znova začela pod vodstvom Kristine Lazorko, Ivanke Lazarini in Josepine Gunčar. Šele sedaj je šola vsestransko zaživela. Potrebno je bilo ogromno naporov, saj sta bila ves inventar in šolsko poslopje precej uničena.

Na šoli so se vrstili učitelji, ki pa so morali po potrebi često menjati službena mesta. Poučevali so: Katarina Blejec, Dora Mesesnel, Josepina Arenšek, Slava Vučajnik, Leopold Koman, Jožica Veble, Franc Agrež, Fanika Burja, Marija Zupančič, Ernestina Zemljak, Magda Piltaver.

3. VIII. 1957 pa je občinska skupščina Videm-Krško združila osnovno šolo Videm-Krško z nižjo gimnazijo Krško v enotno osemletno osnovno šolo Videm-Krško 1.

MEŠČANSKA ŠOLA KRŠKO

Krška meščanska šola je bila ustanovljena 1878 po zaslugi Martina Hočvarja, Nemcev in nemškutarjev v Ljubljani. Torej so ustanovili meščansko šolo kot nemški zavod za potujčevanje slovenske mladine. V šoli je bil učni jezik nemški. Šolsko poslopje — dar Hočvarja — je bilo odprto izredno svečano 1877. Otvoritev se je udeležil tudi minister za šolstvo in deželno vodstvo. Da se je dve uri tedensko poučeval slovenski jezik, gre zasluga prvemu ravnatelju Ivanu Lapajnetu. Učiteljstvo je bilo zelo prizadevno in složno, čeprav so ga hoteli z intrigami razdvojiti. Učence so pošiljali v meščansko šolo iz vse Slovenije. Bila je zelo cenjena.

Med prvo svetovno vojno so bili vpoklicani v vojno skoraj vsi učitelji. Šola je delovala kljub temu. Ker je bila v šolski stavbi vojna bolnišnica, je šola gostovala v različnih javnih, cerkvenih in zasebnih stavbah (pri Križmanovih). Prav tako je bila bolnišnica tudi v videmski in leskovski šoli. Med vojno je sicer 1916. leta

nekaj časa šola dobila nazaj svojo stavbo, a le za kratek čas, kajti v stavbo se je vselila druga vojna bolnišnica.

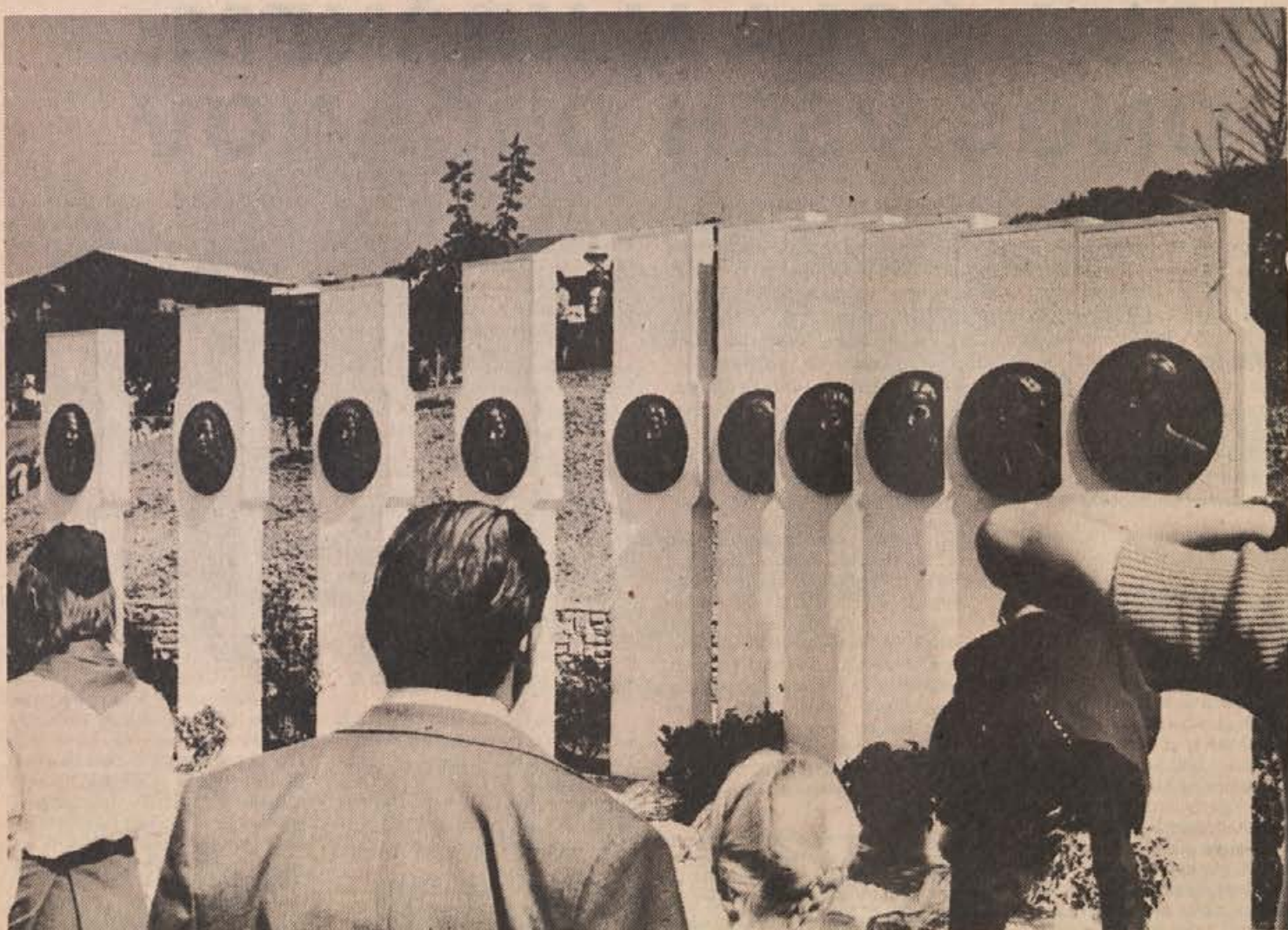
1. decembra 1918 se je na šoli začel slovenski pouk. Učiteljstvo se je vrnilo iz vojske in začelo se je redno delo. Nekateri učitelji so se udeležili kot prostovoljci bojev za koroške meje. Kmalu po vojni je iz krške meščanske šole odšel zelo znani učitelj Drago Humek; imenovan je bil za ravnatelja v Mariboru, v pokoj je šel ravnatelj dr. Romih. Število učencev je bilo vedno večje. Šola se je proslavila s prireditvami in igrami. Ravnatelj je bil Josip Vutkovič, ki je šolo vodil do usodne druge svetovne vojne. V tej šoli se je izšolala vrsta naprednih Slovencev (Lidija Sentjurc, prvi krški borci, Milka Kerin, španski borci iz Gorice).

1. aprila 1941 je šola prenehala delovati. Učiteljstvo je okupator odpustil in pregal. Šolsko stavbo so zasedle nemške policijske enote SS. Nemška meščanska šola pa je delovala v stavbi na Vidmu in v zasebnih stavbah; bila je namenjena ponemčevanju in predvsem Kočevarjem. Med vojno je večkrat prenehala delovati (zaradi akcij in letalskih napadov, aprila 1945 pa je šola prenehala delovati).

Po osvoboditvi je bila šola zelo opustošena — inventar uničen. Začela pa je po prizadevanju učiteljskega pripravljalnega tečaja. S šolskim letom 1945/46 je bila meščanska šola ukinjena in spremenjena v nižjo realno gimnazijo. Šola pa je pripravila učence za sprejemne in razredne izpite. Ravnateljstvo je prevzel Jožko Košorok.

Prvo šolsko leto v svobodni domovini se je pričelo 1. septembra 1945. Dijakov je bilo veliko, za 2., 3., 4. razred so morali delati sprejemne izpite. Vpis je bil vsako naslednje leto večji, kljub temu da je bila kasneje ustanovljena nižja gimnazija tudi v Brežicah, na Senovem in v Sevnici.

1951 je ravnateljstvo prevzela Zora Košorok, za nekaj časa se je vrnil tudi Jožko Košorok. Nato sta ravnateljela Rozalija Medved in Ciril Murnik. Takrat so tudi postavili reliefno spominsko ploščo padlim učencem te šole, ki sta jo izdelala Leopold Jovan in Branko Medved. Kratek čas je šolo vodil tudi Milenko Roš. Leta 1957 se je nižja gimnazija združila z osnovno šolo v enotno obvezno osnovno šolo Videm-Krško 1. Bila je matična šola za Videm, Dolenjo vas, Zdole in Veliki Trn. Vodstvo je 1. februarja 1958 prevzel Franc Agrež, ki je vodil šolo do združitve obeh osnovnih šol v kraju leta 1963. Na šoli so poučevali daljši ali krajši čas: Vinko Vidmar, Josip Bezljaj, Josip Kvapil, Ferdo Seidel, dr. Tomaž Romih, Dragotin Humek, Josip Cizel, Leopold Levstik, Ivan Znidaršič, Josip Brinar, Ivan Magrl, Fran Marinček, Maks Hočvar, dr. Fran Rostohar, Emir

Spominski park pred novo osnovno šolo v Krškem, posvečen prvim žrtvam okupatorja v Sloveniji — leta 1941 ustreljenim članom krške borbene skupine (Foto: T. Gošnik)

Vršič, Albin Zavri, Leopold Namovš, Josip Vutkovič, Kristina Hafner, Josip Zabkar, Stanko Praprotnik, Marija Tavčar, Leon Firh, Ludvik Mikolič, Tone Gaspari, Antonija Fabjani, Ivan Vanič, Nežka Kosec, Olga Andrejašič, Marija Tavčar, Marija Stupica, Franjo Stiplovšek, Angela Legiša, Rada Lukan, Ivan Jurčec, Jožica Premrov, Ivanka Prosenec, Andrej Zvan, Alfonz Gorjup, Julijana Femec, Iva Kramarič, Angela Pucelj, Drago Bitenc, Milka Zemljak, Jožko Košorok, Nada Mrakovič-Grmek, Metka Petrič, Viljem Sladič, Branko Medved, Alojzij Bertonec, Dušan Sfiligoj, Mira Mehak, Joža Kerin, Ana Štiren, Bogomila Hude, Bojana Aridler, Ottilija Dominik, Marija Jazbinšek, Elica Pučnik, Jožica Lavrinšek, Marija Petkovšek, Ivan Suša, Bojana Suša, Bogomil Vahčič, Eva Ostrovršnik, Velimir Batič, Milena Silvester, Mirko Bogovič, Josip Klepac, Leopold Jovan, Matko Matjan, Franc Dolšan, Ljubo Milošević, Julijana Zibert, Branka Mlakar-Kužnik, Franja Suhorepec, Franc Agrež ml. in nekateri člani današnjega učiteljskega zbora.

SOLA VIDEM

O začetku šole na Vidmu ni točnih podatkov. Šola pa verjetno sega v konec 18. ali v začetek 19. stoletja. Prvi imenovani učitelj je Po-

lak; poučeval je v mežnarji (hiša št. 24). Leta 1805 je prišel na Videm učitelj Franc Stanič, kasneje pa je deloval na šoli 36 let Fran Trefalt. Bil je zelo priljubljen. V šoli se je poučevalo v nemščini in učenci med seboj sploh niso smeli govoriti slovenski. Šola se je veliko selila iz poslopja v poslopje (najdlje je bila v starem župnišču). Učitelji niso imeli stalnih dohodkov — bili so tudi organisti in so dobili bero — pozneje pa so pobirali šolnino, ki so jo neredno dobivali. Večkrat so morale pri izterjavi šolnine posredovati višje oblasti.

Po uzakonitvi splošne šolske obveznosti je videmska šola postala enorazrednica. Prvotno je bilo malo učencev, kasneje pa je število hitro raslo. Leta 1877 je postala šola dvorazrednica s celodnevničnim poukom, 1886 pa trirazrednica. Večkrat je menjala prostore. Konec 19. stoletja je okrajni šolski svet kupil posestvo. Denar zanj je dala Josefina Hočever (7000 kron). Leta 1903 so na tem posestvu zgradili novo poslopje (sedanje), šola je postala štirirazredna. Do takrat je na šoli delovalo 8 nadučiteljev in 9 učiteljev (najdlje Trefalt in Tramšek).

Poročila o delu šole med obema vojnama ni. Delovala je višja ljudska šola Videm ob Savi. Med prvo svetovno vojno je bila v šoli vojaška bolnišnica, šola je med vojno delovala v zasebnih in javnih stavbah.

Po pripovedovanju so med obema vojnama poučevali naslednji učitelji in nadučitelji: Alojzij Voglar (dolgoletni upravitelj šole), Ljudmila Gomilšek, Nada Vahčič, Anica Ravnikar, Andrej Strukelj, Flora Ankele, Janko Knapič (dolgoletni upravitelj po prvi svetovni vojni), Helena Petje, Peter Suhadolc, Maks Ravbar, Marija Ravbar, Olga Knapič, Janko Knapič ml., Pillerjeva, Gojmir Aparnik, Ivan Pavlič. Ob začetku aprilske vojne je na šoli delovalo naslednje učiteljstvo: Ivana Gojnič, Iva Pavlič, Vika Svetek, Gojmir Aparnik, Julijana Lenart, Neda Tominc, Kristina Snuderl in Zora Košorok. Vsi so bili odstavljani in preganjani. Šolski okoliš je bil izseljen (razen izjem). Na šoli se je v nemškem jeziku šolala kočevarska in besarabska mladina, a slovenske otroke so potujčevali.

Svobodna šola v svobodni domovini je začela delovati 16. septembra 1945. Upraviteljske posle je prevzel Slavko Župevc, poučevali pa so: Gojmir Aparnik, Lilijana Lenart, Dragica Nunčič-Nerad, Franciška Stupar, Ana Župevc. Šolsko poslopje je bilo zelo poškodovano, zato je bilo za ureditev potrebno mnogo naporov.

Leta 1947 je začel delovati Dom igre in dela. Leta 1950 so bili učenci petega razreda prešolani v I. razred nižje gimnazije. Pionirji videm-

ske šole so bili 22. maja 1953 pri maršalu Titu, šola se je vsestransko udeleževala, učiteljski zbor je vestno izpolnjeval naloge hospitacijske šole.

1961/62 se je začela šola razvijati v popolno osemletko, 1963 pa se je združila z osnovno šolo Videm-Krško 1, šola Zdole in Dolenja vas v osnovno šolo Krško. K šoli je bila finančno in upravno priključena vzgojnovarstvena ustanova v Krškem z vsemi oddelki. Leta 1964 je šola ustanovila prvi oddelek posebne osnovne šole za usposabljanje duševno nezadostno razvite mladine. Ravnatelj je bil Jože Urbanč. Na videmski šoli so od 1945. leta dalje poučevali razen članov sedanjega učiteljskega zbora še: Daniel Potočan, Stane Kranjc, Marta Zobec, Magda Piltaver, Marija Kukovičič, Antonija Cvetko, Marica Pirnat, Antonija Gorza, Branka Kužnik-Mlakar, Antonija Zupančič, Breda Gasparič, Marija Molan in Božena Zupančič.

Na koncu mi dovolite, da se vsem prosvetnim delavcem, ki ste kdaj službovali na naših šolah, v imenu vseh občanov in v svojem imenu iskreno zahvalim. Vaše kulturno poslanstvo, ki ste ga nadvse častno opravljali v našem kraju, nam je bilo vedno za zgled. Hvala vam!

Slavko Smerdel

ANTON UMEK — OKIŠKI Z OKIČA NAD BOŠTANJEM

Letos smo praznovali 15. junija 100-letnico njegove smrti.

Rodil se je 12. junija 1838 na Okiču nad Boštanjem ob Savi. Gimnazijo je dovršil v Ljubljani. Potem se je šolal na vseučilišču na Dunaju. Jezikoslovje je bil njegov glavni predmet. Po končanem šolanju je postal profesor slovenskega jezika na gimnaziji v Celovcu. Bil je šibkega zdravja in umrl za pljučno boleznijo 15. junija 1871, star komaj 33 let. Pokopan je v Trušnjah na Koroškem.

Ob 100-letnici njegovega rojstva so mu prijatelji vzdali spominsko ploščo. Pobudnik za to idejo je bil Božo Račič, ki je preživel mlada leta v Boštanju ob Savi, kjer je služboval njegov oče kot nadučitelj, ki je imel pomembno vlogo za razvoj sadjarstva in obnovo po trtni uši uničenih vinogradov z novimi nasadi z ameriškimi trtami; bil je dolga leta tudi organist, pevovodja. Spominsko ploščo in besedilo je naročil prosvetni inšpektor prof. Josip Wester, katerega mati Rozalija je imela dobro znano gostilno v Boštanju ob Savi, v današnji Dobovškovi hiši. Pri slovesnem odkritju spominske plošče je bil prof. Wester tudi slavnostni govornik. Udeležilo se je mnogo ljudi in med njimi tudi

nekaj Umekovih sorodnikov iz Novega mesta in Mokronoga.

Anton UMEK je začel že zgodaj pesnikovati. V začetku je objavjal pesmi po raznih slovenskih časopisih pod izmišljenim imenom ali psevdonimom „Okiški“, to je po imenu svojega rojstnega kraja.

Leta 1869 je izšla druga pesniška zbirka: Pesmi, zložil Anton Umek-Okiški.

Snov Umekovih pesmi je nabožna in domorodna. Nekaj njegovih pesmi je celo uglasbenih. Med njimi svojčas že skoraj ponarodela MORNARSKA. To pesem je komponiral dr. Benjamin Ipavec.

V srednji Afriki je deloval slovenski misijonar dr. Ignacij Knoblehar (rojen 6. julija 1819 v Škocjanu na Dolenjskem, umrl 1858 v Neaplju). Bil je slaven misijonar, ki je imel med Afrikanci častno ime Abuna Soliman. Vračal se je v domovino, ker je zbolel, in spotoma umrl v Neaplju. Misijonarska družba na Dunaju je razpisala nagrado za pesem, ki bi slavila Abuno Solimana in njegovo delo med poganskimi črnici. Tega dela se je lotil Anton Umek kot visokošolec na Dunaju in spisal

knjigo Abuna Soliman. V knjigi je bila tudi slika Abune Solimana-Ignacija Knoblehara v ohlapni beli obleki s turbanom na glavi in z lepo, dolgo brado, ki je dajala možu dostojanstven izraz. Umek je dobil za svoje delo lepo nagrado. Tudi njegov ugled se je s tem deloma povečal. Tekst so prevedli na jezik črncev, med katerimi je Knoblehar deloval. Ljubljanskemu deželnemu muzeju je podaril lepo in zanimivo zbirko orožja, orodja in obleke. Ta zbirka je danes med inozemskimi zbirkami v gradu Goričane pri Medvodah (Štrukelj Pavla: Zbirka vzhodnosudanskih plemen Beris, Ciz in Sem), Slovenski etnograf XX. (1967–1968, str. 143–172).

V Celovcu se je rodil poučen list „Besednik“, kateremu je bil urednik takrat že gimnazijski profesor Umek. Umek je sodeloval tudi pri „Glasniku“, ki ga je ustanovil Anton Janežič leta 1858, pisal je poučne spise in še po njegovi smrti je izšla njegova zadnja knjiga „Pavi in Virginija“, prevod iz nemščine. Škoda, da nam je iztrgala nemila smrt še mladega, nadarjenega pesnika in zavednega vzgojitelja na Koroškem.

Božo Račič

Mladina pred rojstnim domom pesnika Antona Umka na Okiču, v sredini naš rojak Božo Račič-Kumr (Foto: Marjan Legan)

LADISLAV PENGOV

V letošnji jeseni se je predstavil dolenjskim ljubiteljem likovnih umetnosti tudi predstavnik mlajše ljubljanske generacije slovenskih slikarjev, Ladislav Pengov. Ravnatelj Dolenjskega muzeja, prof. Janko Jarc, je ob otvoritvi razstave opravičil Ivana Sedeja, pisca spodnjih pozdravnih besed Pengovove razstave, ter jih namesto nje tudi prebral.

V svojih slikarskih in grafičnih delih rešuje slikar Ladislav Pengov več problemov vsebinskega in oblikovnega značaja. Najprej pa nas preseneti s svojim prvinskim in vendar pretanjenim občutkom za monumentalnost. Iz te skorajda nagonske težnje po monumentaliziranju, ki se kaže tako v velikih kot v malih formatih, pa tudi v grafiki, sledi tudi veriga posledic, od kompozicijskih značilnosti do barvne problematike. V njegovem delu se kot osnovni motiv prepleta dvoje: hotena, morda celo potencirana izraznost, ki jo dolguje formalnim naslonom na nekatere oblike iz nemškega ekspresionizma, ter radikalna stilizacija, ki jo dolguje poznavanju plastičnih del iz nekaterih arheoloških obdobij. Sicer pa lahko trdimo, da svojega nagnjenja do monumentalizacije ne skriva — nasprotno. S študijem egipčanskih in mezopotamskih figurativnih kompozicij je ustvaril celo zanimivo izrazno in kompozicijsko shemo. Njegove figure, ki so zreducirane na simbolno vrednost, so vedno postavljene v strogem hieratičnem profilu. Kljub temu da so v bistvu skržene na obris in nekaj poudarjenimi značilnostmi (trobčast nos), pa delujejo plastično, kot relief.

Kljub naslonitvi na relief, ki jo Pengov nakazuje tudi drugače, zlasti s poudarjanjem risbe, pa se dogajanje vpenja v dve dimenziji, prostor je nakazan le v redkih primerih s senco ali nekaj črtami. V tem okviru pa se vrti tudi njegov specifičen odnos do barve. Pravzaprav je logično, da ljubi predvsem močne, ostre barve in krepko risbo, ki je mnogokrat tudi nosilka barvnih vrednot in akcentov, zlasti če gre za široke, včasih nekoliko razbite obrise. Tudi v podobah, kjer gre pravzaprav samo za dve temeljni barvi (recimo modro in skratno rdečo in morda črne obrise), čutimo skoraj podzavesten glad po sočnih barvnih namazih. Barvna skopost, ki pa kljub temu učinkuje sočno, je v določenem pogledu tudi posledica vzorov — predvsem pa spet hotenja po monumentalizaciji.

Podrobnejša analiza bi v podobah Ladislava Pengova pokazala tudi zanimive sledove in odmeve sodobnega industrijskega oblikovanja (sistemi belih in barvnih prog) in popartovskih stilizacij, ki jih logično in tvorno vključuje v svoje monumentalno učinkujoče kompozicije. Vendar to ni naš namen — o tem govore slike in grafike same dovolj zgovorno, tako kot nam na preprost in neposreden način pripovedujejo o ljudeh-spomenikih, ujetih po smrti, pa tudi v življenju v grozljivo ječo dveh razsežnosti in mitujočega prostora.

Ivan Sedej

SANJE MED OŽIVLJENO NARAVO IN POETIČNO ZASTRMLJENOSTJO

Umaknjen v obrobje dolenskega sveta in v zavetje starega zidovja Šrajbarskega turna nad Leskovcem se sklanja neutrudni mojster Vladimir Štoviček nad petinsedemdesetimi leti svojega življenja in nad pol stoletja umetniškega ustvarjanja: sklanja v duhu in spominu, telesno pa je še ves prožen in poln umetnostnih načrtov. Kje so že tista leta, ko se je kot otrok igral z ilovico in gnetel iz nje figurice? Zdaj mu je glina postala del vsakdanjega kruha, spremenila se je v dragotino, ki oživlja pod kiparjevimi prsti – in njeno življenje se preliva v kamen in bron ali pa se prekalja v toplo terakoto. In kje sta zdaj oče Karel in mati Vlasta s svojo pojočo češko besedo?

Ko se je Vladimir 26. junija 1896 rodil v Boštanju pri Sevnici, je bil oče tamkaj nadgozdar. Po njem je sin podedoval ljubezen do zemlje, po materi veselje do umetniškega ustvarjanja in morda celo tisto umirjenost, značilno za češko umetnost, ki išče modro sintezo med slogovnimi iskanji ter le redkokdaj zaide v stilne skrajnosti. Mar ni bilo mehko dolensko ozračje temu vrojenemu razpoloženju kakor topla zibelka, iz katere se je otroku spočela želja, da bi postal slikar? To upanje je Štovička po meščanski šoli v Krškem popeljalo na umetnoobratno šolo v Ljubljano, kjer ga je kmalu pritegnil kiparski oddenek prof. Alojzija Repiča.

Narava, ki jo je opazoval že kot otrok z radoživimi očmi, se mu je zdaj začela prelivati v prve oblikovne postavbe. Toda tudi življenje je uveljavilo svoje postavbe boja za kruh. Domočina staršev ga je 1913 zvalila v Prago, vendar ne na akademijo, kamor bi si želel, marveč na pomočniško delo v ateljeu Rodinovega učenca Jos. Maratka, Jana Štursa in kiparja Sucharda; tem je prenašal v kamen njihove kiparske zasmutke, prav sam je

26. junija je akademski kipar Vladimir Štoviček v Leskovcu pri Krškem slavlil 75-letnico plodnega življenja in 50 let umetniškega ustvarjanja. V obnovljeni domači umetniški delavnici so mu predstavniki oblasti, organizacij ter prijatelji od blizu in daleč izrekli vse najboljše za vse, kar je doslej prispeval v zakladnico slovenske kulture, galerija Krško pa mu je od 26. junija do 18. julija 1971 priredila razstavo plaket. Uvodne besede o mojstru in njegovem delu je v razstavnem katalogu napisal dr. Emilijan Cevc.

Mojster Vladimir Štoviček v svoji delavnici (Foto: Krahulec, Krško)

izklesal Bendlov spomenik za Bubenče, zraven pa je obiskoval še specialno obrtno šolo pri prof. Drahanovskem in Plichtu. V senci teh mojstrov si je Štoviček uril kiparsko dleto in si zlasti pri Štursu pridobil občutje za strnjeno kiparsko formo, za preprosto resničnost in morda tudi za portretno karakterizacijo. Toda še preden je mogel kiparsko obrtnost pozlahtniti s študijem na akademiji, se je ob začetku prve svetovne vojne umaknil nazaj na Dolensko, v Leskovec pri Krškem, kjer je bil oče tedaj grajski nadgozdar in oskrbnik. Spet se je sam spoprijemal s problemom realističnega kiparstva, dokler ga ni leto 1919 popeljalo vnovič v Prago na umetniško akademijo, kjer je na njegovo poznejšo usmerjenost

odločilno vplival študij pri prof. Otokarju Španielu, odličnem medaljerju.

Po diplomu 1923 in zaslužnih pohvalah in nagradah se je Štoviček vrnil na Slovensko, toda ni se naselil v mestu, ampak se je spet zatekel v mir dolenskega Leskovca. Z njim se je slovenska umetnost obogatila z novim oblikovalcem, ki je poslej vztrajno zorel v marljivem delu, pa naj je šlo za portretne naloge ali za večja naročila, kot na primer ob marmornatem Kolenčevem nagrobniku za Celje. Zmerni stilni ideali prave kiparske šole so mu ostali zvesto vodilo in malce dekorativno prepesnjeni realizem označuje že njegove zgodnje umetnine, zlasti pa še drobne plastike. Štoviček ni segal po zvezdah – dovolj mu je bilo

tople luči dneva, ki mu je razkrivala mehke oblike predmetov in prebujala prelive senc na plastični površini. Na razstavi v Ljubljani, s katero se je 1925 skupaj s prijateljem Jarom Hilbertom prvič predstavil slovenskemu občinstvu, je doživel že prva priznanja, bolj poredka pa so bila naročila.

In spet ga je zvalilo na pot: klicala ga je Francija, kamor je odšel 1926 in spčetka samostojno kiparil v ateljeju v Bourg la Reini, nato pa se je v Parizu zaposlil v veliki kamnoseški delavnici, kjer je klesal portrete in sodeloval tudi s kiparjem Antoinom Bourdellom – med drugim je izklesal tudi njegovo slavno „Alzaško Madono“ – v službi pri kiparju Raymondu Delamarru pa se je izpopolnil v reliefni in medaljerski pa tudi v portretni plastiki in pomagal celo pri izdelavi Lessepsovega spomenika. S francosko nagrado za plastiko in s priznanjem za plakete se je 1931 vrnil v domovino.

Prirojena poetična vizija sveta se je Štovičku okrepila že ob Štursu, zdaj pa jo je oplodil še vpliv Bourdella, tega „Puvisa de Chavannesa kiparstva“. Značilno pa je, da sta napravili na Štovička večji vtis „latinska forma“ francoskega mojstra in njegova rustikalna bližina življenju, manj pa ga je prevzela pompozna in nabrekli stran Bourdellovega dela. Kajti Štoviček je izrazito lirično razpoložen kipar in lahno električno ubran iskalec zaključene plastične forme; niti tedaj ne poseže v monumentalnost, ko se loti velikih prostih plastik. Ljubša mu je čista melodika volumna kot pa njegovo zglašeno telesno jedro, bliže mu je voljna gibljivost figure kot trdna statičnost. Štovičkove proste plastike, v katerih prevladuje ženska figura, so obstale kakor v sanjah med oživljeno naravo in poetično zastrmljenostjo v lahno stilizirani obli-

kovni formulaciji, sprva še realistično opisni portreti zado- bivajo vedno več karakternega naglasa, dasi ne iščejo nadrob- nosti. Zdi se nam, kakor bi se umetnik zagledal v antične ali še raje v zgodnjerenesančne vzore, požlahtnjene z nadihom mirnega bivanja in lepote, ki je navsezadnje odsev kipar- jevega osebnega ideala. In ali ni prav zgodnja renesansa spet prebudila tudi medaljersko umet- nost, ki jo Štoviček virtuozno obvlada v klasično čisti obliki s skopimi, na značilne obrise in poudarjene portretne črte spe- ljanimi plitvimi reliefi? Kakor na prostih plastikah žive tudi na njegovih medaljah in plaketah skrbno modelirane, klasi- stično ubrane ploskve. Neko- liko nemarnejša površinska struktura zgodnejših del se je zdaj poenostavila in ogledala in kompozicionalna živost se je zli- la v pretehtano, ritmizirano celoto, ki se podreja skrbno preračunanim razmerjem med ploskvami in globinami in se iz- raža s kar tonsko pretanjano modelacijo. Morda je mojster Štoviček ob svojem obisku v Egiptu, kamor ga je leta 1961 povabil slikar Jaro Hilbert in kjer je razstavljal ter napravil plakete in medalje raznih egip- tovskih kulturnih in političnih osebnosti, spoznal, da so neka- tere njegovih stilnih rešitev po- znali tudi že davni kiparji sta- rega Egipta. Morda so ti prav tako ustvarjali v molku in od- maknjenosti kakor mojster iz Leskovca in govorili svetu bolj s svojim delom kot z besedo? Tudi Štovičkova umetnost je sama spregovorila na razstavah doma in na tujem – tako leta 1959 na Dunaju, 1961 v Rimu, dve leti pozneje v Haagu in še drugod. Spomenik slovenske besede na Raščici poživlja Štovičkov relief Trubarja, v Ra- dečah se je poklonil s spome- nikom junakom osvobodilnega boja in Celjski muzej varuje vrsto portretiranih plaket pad- lih herojev, medtem ko krasi njegov v betonu odliči figuralni timpanon celjsko gledališče in bedi njegov Valvasor, ki ga je mojster ob svoji sedemdeset- letnici podaril svojim rojakom, nad Krškim. Prešeren in Aškerc, Plečnik in Finžgar, I. Gra- fenauer, Jakac, Ramovš, Sovre in drugi slovenski kulturni de- lavci so zaživeli na njegovih me- daljah in plaketah... Kakšne dragotine še skrivajo stene le- skovskega ateljeja, pa naj nam pokaže ta razstava, ki želi po- častiti jubilej umetnika, ki mu je ljubše ustvarjanje v plemeniti tišini kot pa hrup velikega mesta.

Dr. Emilijan Cevc

Vladka Štoviček

VLADKA ŠTOVIČEK

8. junija letos so v mali dvorani Dolenjske galerije v Novem mestu odprli razstavo kiparke Vladke Štoviček iz Leskovca pri Krškem. Številnim ljubiteljem umetnosti je kustodinja Milena Moškon iz Pokrajinskega muzeja v Celju predstavila kiparko, ki trenutno razstavlja v zdravilišču Čateske Toplice, z naslednjimi be- sedami:

Kako malo je takih pokrajin, ki bi se lahko ponašale s tem, da se pri njih nadaljuje kiparska umetnost po familiarni tradiciji! Se manj pa je takih rodov, kjer bi na težaško ustvarjalno pot popeljal oče-kipar svojo talentirano hčerko in po- skrbel, da je svoje podedovane krea- tivne sposobnosti povečala z zna- njem, delovno zbranostjo, odkrito- srčnostjo in voljo!

In kot vse kaže, je Vladka Štovičkova z vsro resnostjo prevzela v svoje delovne roke naloge podedo- varnega kiparskega poslanstva! In to nekako tako, kot da bi že od za- četka svojega dela prisluhnila be- sedam velikega kiparja in misleca, namenjenim mladim ljudem, ko je dejal:

„Imejte radi mojstre, ki so delali pred vami! A varujte se posnemanja njihovega dela! Spoštujte izročilo, vendar dobro razlikujte to, kar je v njem večno plodnega, namreč lju- bezen do narave in iskrenost! Po teh dveh so hrepenele že geniji, ki so oboževali naravo in niso nikdar la- gali. Izročilo vam odpira vrata iz- kušenosti in vam priporoča, da iščete stvarnost, ter vam brani, da bi se slepo podvrgli kateremu koli moj- stru. Narava naj bo vaše edino bo- žanstvo! Vendar narave ne posne- majte natančno, saj se umetnost za- čenja šele z notranjo resnico. Zato naj bo vsaka vaša oblika izraz vašega čustva!...“

In kot da se je Vladka Štovičkova ob spoznanju teh misli lotila svojega kiparskega dela s posebno vnemo in z veseljem nad tem, kar je ustvar- jala! O tem nas prepričujejo njena dosedanja dela, ki dajejo sicer slutiti početne vzore – ne pa posnemanja njegove kiparske manire, za katero ni nikakor karakteristična lirčna ženska nota, ki dosledno povsod spremlja Vladkino kreativnost. Ki- parkine plastike so namreč poetično prefinjene, oblikovane naravno, pla- stično, v vsej svoji materialni izraz- nosti, z neko določeno, psihološko pretehtano noto, zlasti v primeru, če gre za poudarek osebnosti, na prezentaciji kiparskega portreta v polni plastiki ali reliefu.

Zlasti ti portreti so lahko rezultat veččega združevanja prav za kiparko Štovičkovo karakterističnega li- kovnega talenta, pridobljenega aka- demskega znanja in delovnih iz- kušenj, ob katerih je vztrajno do- raščala in zorela.

Njena upodobitev očeta je prava sinteza značaja in temperamenta, ki napolnjujeta osebnost kiparja Štovička, pridana pa je še tista vez: filia- pater, ki je omogočila nesmrtno ki- parko podobo vitalnega mojstra.

Vzporedno s proučevanjem fiziognomij in psiholoških mo-

mentov človeka se kiparka ukvarja tudi z drugo tematiko, zlasti še z ob- ravnavo ženske figure – bodisi z vse- binsko študijo akta, predvsem tisto lepoto človeškega telesa, v kateri se povezuje ubrana formalnost s senzualistično komponento, kar ustvarja prijetno harmonijo in po- seben kiparski čar – bodisi pa tudi z neko aktivno delavnostjo žene v vsakdanjem življenju.

Kompozicijske rešitve Vladke Štovičkove niso slučajne. Pretehtane so, precizne, poigravanje sence in svetlobe ima v sebi posebno žens- ko moč, pesniško in prozaično res- nobo, in kar je najvažnejše: svoj globlji notranji pomen.

Plastike Vladke Štovičkove so gli- naste, iz patiniranega mavca ali pa so iz bronu. To so materiali, ki se morajo podrediti njenim kiparskim koncepcijam, tehničnim možnostim in drugim momentom, ki jih nare- kujejo kiparske zakonitosti za re- šitev vsakega formalnega problema posebej. Naša kiparka obvlada te člene kiparske zakonitosti in zato še lažje kombinira modeliranje, ki pre- haja celo preko jasne risbe na malih, pa vendar monumentalno učin- kujočih reliefnih plaketah iz bronu. Zato bi se težko razjasnili, ali je ali tudi bo v bodoče kiparki bolj pri- sreč kiparstvo polnih plastik, ali pa medaljerstvo, kateremu je njen oče odmeril večji del svojega kiparskega opusa.

Ob tej razstavi, tem tretjem samo- stojnem nastopu kiparke, pa je treba omeniti še tisto delo, ki ga mora umetnica opravljati vsak dan. To je njeno pedagoško delo, njeno pre- našanje znanja in izkušenj med šol- sko mladino, ki si oblikuje ob likov- no-pedagoškem delu z našo kiparko tiste estetske nazore, brez katerih se kasneje v marsikaterem poklicu tež- ko ali pa sploh ne more uveljaviti. Tako delo zahteva od pedagoga ve- lik del energije, zato se moramo tudi zavedati, kolikšna volja do kiparske ustvarjalnosti napolnjuje kiparko tudi med šolskim delom, da zmore pripraviti take izbore plastik za raz- stave.

S takim delom je poslanstvo ki- parke Vladke Štovičkove obrodilo dvojno bogastvo: v šoli vzgojo mla- dine, s plastikami pa trajnejšo ple- menitost človeka.

In končno, up ne bo odveč, če za konec tega razstavnega uvoda po- vem, da ni naključje, če sem se ravo ob razstavi Vladke Štovičkove spomnila stoletja stare misli, nam- reč: „Kiparska umetnost je lahko ljudem vodnica, spoštovanja vredna gospa in učiteljica.“

Cestitam razstavljavki, njenemu očetu in novomeški galeriji, ki je lahko ponosna na to izjemno, do- mačo kiparsko prireditev!

Milena Moškon

TREBANJSKA LIKOVNA SREČANJA

Tabor slovenskih likovnih samorastnikov v Trebnjem je poskrbel letos še za kulturno dejanje posebne vrste in razsežnosti: na „Salonu likovnih samorastnikov Jugoslavije“ je od 7. do 26. avgusta zbral slike in plastike 44 znanih in doslej tudi še neznanih naivnih slikarjev kot kiparjev. Predsednik umetniškega sveta trebanjskega tabora Zoran Kržišnik je ob otvoritvi „Salona likovnih samorastnikov Jugoslavije“ prebral pozdravno besedo, namenjeno predvsem ustvarjalcem s področja jugoslovanske „naive“.

Spoštovani gostje!

Ko bi hotel z besedo, ki ti pride na misel sama od sebe, označiti razstavo, ki nam jo je pripravilo trebanjsko likovno središče to pot, bi rekel „paša za oči“ – in kot je nestrokovna, zadeva prav ta beseda po mojem mnenju bistvo stvari. Zakaj, samorastniki so v prvi vrsti umetniki čutov: tisto, kar človek zazna; kar dojam in kakor dojam; tisto, o čemer sanja (brez premišljevanja, razčlenjevanja, kakršnegakoli racionaliziranja) skušajo izraziti kolikor mogoče dobro na steklu, platnu in papirju, v kovini in lesu.

Pravimo jim „naivni“ umetniki, toda bolj v smislu, kot so „naivni“ pesniki – sledniki Goetheja, kakor pa, da bi verjeli v nepoučenost ali nerazgledanost samorastnikov. Da, pri nekaterih med njimi je „naivnost“ celo programska, zavestno se vključujejo v krog nagonskih, prvinskih oblikovalcev, ki „pasejo“ svoje oči po zelenih livadah tega sveta, pa tudi livadah, ki nam zelene samo v duši, ter prenašajo svoje zaznave neposredno v svoj ustvarjalni material. Brez hotenega ukvarjanja z estetiko, brez

ubadanja s formalnimi problemi, zavestno premagujoč samo tehnične težave, ki jih ima tudi mojster pri pregnetanju tvarine v vizijo, prikazujejo dogodke in razpoloženja, osebe, privide in simbole. Ni meja med realnim in irealnim. Prehodi so zabrisani, bolje: realno in irealno se spajata v enotno resničnost doživljene podobe. In za to podobo ne veljajo banalna pravila prijemljivega sveta: perspektivo določa samo morebitna potreba po prostoru, po zraku – ali želja potisniti manj važno v ozadje; velikost predmetov določa čustveni poudarek ali potreba pripovedi; barve razpoloženje. Zelja po komunikaciji obrača obraze frontalno proti opazovalcu, zanj so tukaj, njemu govore. In na drugi strani doseže preprost zaokret glave v profil globino osamljenosti, črno žalost, vesoljsko temnobo, ki jo je s podobno silovitostjo sposoben dati komaj kateri drugi umetniški način.

Spontano, iz globine človeške narave privro urejajoča pravila kompozicije, notranji ritem podob. Nenavaden poudarek na sredini slike, togo ali razigrano simetrična kon-

cepcija; ali diagonala, ob kateri se razrašča življenje; ali strmo-glavo zaganjanje v ozadje, kjer se sile stikajo, kot se za oko v daljni daljavi stikata dve paralelno potekajoči tračnici. Svet je okrogel kot tolar, ki se zakotali na mizo. Otoček sredi voda ali zelenja, jezerce, jasica sredi bujnega rastlinja, okroglo plešišče, v kupo zajeta vasica, v košaro potisnjena zeleneča narava, v šopek zvito hrepenenje. En sam človek za vse ljudi, en sam par za vse pare tega sveta; ena sama hiša, eno samo drevo. To je ekskluzivni človekov čustveni svet, ki ga je bil tako čudovito označil Saint-Exupéry z rdečo rožo v Malem princu. In kot malemu princu se seveda tudi samorastnikom zgodi, da vidijo in upodobijo več hiš, več rož, več ljudi; a kot mali princ vedo – in mi z njimi – da je izmed vseh enakih in enakovrednih prava samo ena – tista, ki jo nosimo v srcu. V tem je moč „naive“.

Ker je čustvena, je ta umetnost brezčasna. Nevesta ne bo nikoli odložila poročnega venčka, plesalci se nikoli rešili krožne kretnje, teliček ne bo odrasel v vola, godci ne bodo odigrali, starki se ne odrekli pohlepu; vsi so skrepeneli takšni, kakršne je ujelo umetnikovo oko, v večnost. Sredi divjega tempa, naglega minevanja sedanjosti smo pripluli do oaze miru.

Ali je torej še treba govoriti o tem, da je ta umetnost nostalgična? Da vzklika z Goethe-

jem, velikim „naivnim“: TRE-NUTEK, TAKO SI LEP, POSTOJ! z enako vednostjo o minevanju življenjskega trenutka in o vekotravnosti umetniškega? Ali o tem, da je bila samorastniška umetnost nekoč „ljudska“ v smislu razširjenosti, dostopnosti, da pa je danes umetnost samotnih posameznikov? Razen tamkaj pri nas, kjer so se tako rekoč celo vasi „zapisale“ umetnosti in se je začela „naiva“ neizbežno rahlo spreminjati, zadobivati poteze tradicije, uporabljati standardne formule, četudi jih še ne občutimo kot konvencionalne? In ali je potrebno posebej omenjati, da je dobila umetnost samorastnikov v tem trenutku naše civilizacije pomen, ki presega umetniškega in sega v psihologijo in družboslovje? Naj rečemo, da je naša civilizacija preutrujena in ji je „naivna“ umetnost eno izmed dragocenih poživil? Ali skušamo povezati njen neustavljivi mik s hrepenenjem po otroštvu, ki je položeno v vsakogar izmed nas in izraža željo izpostavljenega odraslega človeka po ljubezni in varnosti? Vseeno: gotovo poteše dela samorastnikov nekaj prvinskega in bistvenega v nas – seveda, če gre za prave umetnike.

In s tem sem pri tistem, kar ni samoumevno in o čemer je vredno in potrebno govoriti. Trebanjska likovna srečanja niso zrasla sama od sebe kot lilije na polju: zelo veliko dela, premisleka, dobre volje, predvidenosti, sodelovanja, srečne roke pri izbiri sodelavcev, pripravljenosti podpornikov so terjala; pomenijo, skratka, velik organizacijski dosežek in pomembno kulturno dejanje. Pomenijo uspeh njene skupine zgledno sposobnih, predanih in delovnih ljudi – kulturnih delavcev z voljo in vizijo. – In videli boste, da je letošnja razstava, ki je v primeri z lansko veliko enovitejša, zbrala pod skupno streho nekaj zares močnih ustvarjalnih osebnosti iz vse Jugoslavije. Mojstrov „po božji volji“, kot pravi star slovenski rek, mojstre vseh starosti in različnih poklicev; predvsem pa mojstre, pri katerih niti ni več važno, da so samorasli, ker mimo te zanimivosti in mimo specifičnosti svojega ustvarjalnega sveta zadevajo naravnost tisti naš čut, ki se odziva na umetnost.

Zoran Kržišnik

Mato Generalić: Babica in vnukinja (1971)

3. septembra so v okviru letošnjih prireditev za občinski praznik v Trebnjem odprli novo kulturno institucijo: specializirano likovno razstavišče, galerijo slovenskih likovnih samorastnikov. O dogodku smo obširneje že poročali v domačem in dnevnem tisku, tu pa objavljamo misli, ki jih je ob otvoritvi razstave povedal likovni kritik dr. Mirko Juteršek, član umetniškega sveta trebanjskega Tabora slovenskih likovnih samorastnikov.

SPOŠTOVANI NAVZOČI, ob letošnjem trebanjskem občinskem prazniku dobiva Slovenija novo, specializirano likovno razstavišče. Nova galerija v Trebnjem je tako odraz razgibanega likovnega življenja v naši deželi v zadnjih letih kot rezultat nepričakovano močne likovne dejavnosti Trebnjega. Zdaj je tu razstavišče, ki je dobilo posebno obeležje v okviru

stare spomeniške zgradbe. Slovenska likovna kultura je s tem obogatena, odpirajo se ji tako nove možnosti. Trebnje so dobile z galerijo večjo veljavo, hkrati pa so bile z njo postavljene tudi pred večjo odgovornost.

Z novim, stalnim razstavnim prostorom je bil dosežen morda tudi najbolj viden del trebanj-

GALERIJA SLOVENSkih LIKOVNIH SAMORASTNIKOV

skih organizacijskih prizadevanj, katerih bistvo pa je na področju likovnega samorastništva mnogo globlje in splošno. Občasne samostojne razstave likovnikov avtodidaktov, letne razstave Salona likovnih samorastnikov Jugoslavije ter letna taborska srečanja samorastnikov predstavljajo bistveno obliko trebanjskega organizacijskega in mecenskega delovanja v naši kulturi. Zavedamo se, da Trebnje pri tem ne orje ledine. Na pojav likovnega samorastništva so postali posebno pozorni ter so ga sprva zelo glasno spremljali že razni publicisti in literati, mnoge galerije pa so priredile doslej že vrsto posameznih in skupinskih razstav samorastnikov. Zaradi dosedanjih izkušenj drugih in stikov Trebnjega s sorodnimi težnjami drugod, je pot vidno olajšana. Samostojnost in odgovornost organizatorja pa se kaže v tem, da je pritegnil širok strokovni umetniški svet, ki ni številčno in nazorsko hermetično zaključen in deluje tako lahko neposredno – predvsem kot svetovalec in kritik.

Galerija tu v Trebnjem je zdaj prva pomembnejša stična točka samorastniških likovnih naporov. Ni namen, ampak je pravzaprav posledica srečanj likovnih ustvarjalnih prizadevanj na poti uveljavitve in rasti. To se pravi, da zdaj prikazana galerijska zbirka ni nastala z nakupom posameznih slik, kar bi bilo za organizatorja mnogo enostavnejše, ampak je rezultat mecenstva in kritičnega spremljanja slovenske samorastniške likovne dejavnosti.

Obstoj likovnega samorastništva je danes tudi pri nas vidno dejstvo, vendar raziskava njegovega ozadja trenutno ni naš namen. Glede na širino celotnega razmaha smo vsekakor dolžni ugotoviti njegovo kulturno vrednost. Podobno kot z enostavnimi definicijami ne moremo določiti bistva umetnosti sploh, tako je tudi pojav in problematika likovnega samorastništva težko razložljiva. Med našimi strokovnjaki je morda prav zato bolj poglobljeno analiziral celotni pojav samorastništva in amaterstva doslej samo umetnostni zgodovinar Andrej Pavlovec, ki ima kot galerist že

dolga leta neposreden stik s tem našim pojavom. Amaterizem danes vsekakor sooblikuje fiziognomijo dobe. Zato prevladuje mnenje, da ne moremo mimo njega. Toda razumljivo je, da moramo likovno samorastništvo in ves amaterizem sprejeti z istimi merili, kot jih imamo za vsa drugo umetnost. Šele na podlagi umetniškega kriterija in estetskega vrednotenja lahko odkrijemo in potrdimo njih morebitno umetnostno vrednost.

S tem podpiramo težnjo po kvaliteti in zatiramo stihijski razplet. Koristnost strokovnega posega v razmah amaterizma vidimo tudi zato, ker je tu in ga ne moremo v celoti nekritično in mimo sprejeti. Naj so na pogled še tako velike razlike med ustvarjalnim hotenjem in mišljenjem posameznikov ali celih skupin – jim je skupno, da živijo skupno sedanje življenje in so torej odraz splošne umetnostne problematike našega časa. Razlika, ki nastaja zaradi tega, ker je sedanjost enih usmerjena v prihodnost, drugih pa prav tako vidno v preteklost, še ne izključuje umetnostnih vrednot.

Čustvena razgibanost sedanjosti je brez dvoma lahko mnogim talentom tudi v likovnosti odločilno vodilo. Napačno bi bilo sedaj propagirati in podpirati ene v škodo drugih, toda kjer koli odkrijemo talent, smo ga dolžni podpreti in spremljati. Zakaj ne bi prav zdaj v času velike naklonjenosti samorastništvu, po svojih sposobnostih takoj pokazali na najboljše, najdragocenejše ustvarjalce? Z veseljem lahko ugotovimo, da jim daje tudi nova trebanjska galerija pri nas trdnjši družbeni okvir ter javno priznanje.

Trebanjska galerija pa bo v okviru celotnega likovnega programa, ki si ga je zastavila, ostala svetla točka v slovenski kulturi le tedaj, če bo še naprej njena poglavitna skrb kvaliteta. Čeprav smo šele na začetku, moremo organizatorju že čestitati, saj napoveduje galerija ohrabrujočo vez tako med samimi umetniki kot kritičen, toda spodbuden odnos med umetniki in javnostjo.

Dr. Mirko Juteršek

PRAZGODOVINA NOVEGA MESTA

Od 2. septembra do konca novembra je bila v Dolenjski galeriji odprta izredno zanimiva razstava o „Prazgodovini Novega mesta“. Kustos Dolenjskega muzeja Tone Knez jo je 2. septembra 1971 odprl s temle razmišljanjem.

Osemdeset let je minilo, odkar je bila v Novem mestu prikazana prva arheološka razstava takoj po zaključenem izkopavanju na trasi Ljubljanske ceste. Osemdeset let je minilo od prvih, slučajnih najdb pa do zadnjih načrtanih izkopavanj prazgodovinske nekropole v Kandiji, ki jo predstavljamo na današnji razstavi. V teku desetletij izkopane dragocene arheološke najdbe, predvsem iz halštatskega časa, so dale Novemu mestu sloves pomembnega prazgodovinskega središča v jugovzhodnih Alpah v prvem tisočletju pred našim štetjem.

Na razstavi, ki jo odpiramo nocoj v čast VIII. svetovnega kongresa prazgodovinarjev, ki bo čez nekaj dni zasedal v Beogradu, smo na podlagi grobnih najdb želeli prikazati razvoj življenja prazgodovinskih prebivalcev na območju Novega mesta v zadnjem tisočletju pred našim štetjem, preden je Do-

lenjska postala sestavni del rimskega imperija.

Ugodna prometna lega ob reki in odlični strateški položaj na vzvišenem skalnatem pomolu sta botrovala zgodni naselitvi novomeškega prostora. Čeprav o najstarejši zgodovini Novega mesta ne razpolagamo s pisanimi viri niti z natančnimi arheološkimi podatki o gradbišču na Marofu, so nam dogodki iz novomeške prazgodovine razmeroma dobro znani že iz najdb, ki so bile izkopane v grobovih.

Prvo stalno naselitev novomeškega prostora domnevamo že okrog leta 1000 pred n. št., to je ob koncu bronaste dobe, o čemer nam govorijo maloštevilni grobovi, izkopani v Bršljinu. Z naselitvijo in utrditvijo Ilirov na Dolenjskem po letu 800 pred n. št. se prične nagel gospodarski in kulturni vzpon v starejši železni dobi, ki povzdigne Novo mesto iz prazgodovinske anonimnosti do

pomembnega halštatskega centra z utrjenim gradiščem na Marofu in bogatimi knežjimi grobovi ter z lepimi primerki situlske umetnosti.

Obilica in izjemna dragocenost nekaterih najdb v Novem mestu dokazujeta, da je bila kraj skozi vse prvo tisočletje pred našim štetjem gost in trajno naseljen. Svoj razvojni vrh in višek pomembnosti doseže kraj v halštatskem času, v starejši železni dobi, od 6. do 4. stoletja pred našim štetjem, kot sedež ilirskega kneza in važen center halštatske kulture v Vzhodnih Alpah. Veliko število prav v zadnjem času izkopanih figuralno okrašenih bronastih situl daje slutiti, da je bilo v Novem mestu tudi eno od središč tako imenovane situlske umetnosti, kjer so izdelovali te svojevrstne vedrice, ki so najlepše prazgodovinske umetnine na Slovenskem.

S trajno in intenzivno naselitvijo Ilirov na Dolenjskem po letu 800 pred n. št. se prične nagel gospodarski vzpon, ki temelji na železarstvu in metalurgiji. Vzoredno z močno gospodarsko rastjo se razvijata

tudi izredna civilizacija in kultura halštatskega časa, ki doseže svoj vrh v situlski umetnosti.

Pri raziskovanju halštatskega časa se nam vsiljuje nekoliko drzna primerjava s sedanostjo. V Novem mestu smo priče naglega prehoda iz ekstenzivne agrarne proizvodnje v sodobno industrijsko proizvodnjo, ki prinaša spremenjene proizvodjalne in nove medčloveške odnose ter probleme, ki jih patriarhalno kmečko podeželje ni poznalo. Podobna nagla tehnološka in družbena preobrazba se je najbrž dogajala tudi na začetku halštatskega časa, ko so ilirski pastirji in poljedelci začeli intenzivno pridobivati in predelovati železo. Iz rodu pastirjev so se razvile generacije odličnih kovinarjev.

Sredi 3. stoletja je bila halštatska ustvarjalnost na Dolenjskem nenadoma in nasilno pretrgana z vdorom Keltoz iz plemena Tavriskov. Keltski osvajalci so zlomili moč halštatskih knezov in njihovo neodvisnost. Domorodnim Ilirom so vsilili nov način življenja, ki je zraslo iz drugačnega izročila. Svoje mrtve so Tavriski po novem obredu sežiganja pokopavali v Kandiji in na Marofu. S prihodom Keltoz v naše kraje pojemata moč in ugled Novega mesta, težišča keltske politike so se premaknila drugam.

Se enkrat je Novo mesto doživelo prazgodovinske dosežke. V zadnjem migracijskem valu so se na Dolenjskem sredi 1. stoletja pred n. št. naselili keltski Latobiki, ki so pepel svojih rajnih hranili v posebnih hišastih žarah. Njihove grobove so našli na Ljubljanski cesti pri občinski hiši.

Na razstavi so predstavljene izkopanine v časovnem zaporedju, od žarnogrobišnih najdb iz Bršljina preko žarnih grobov na Mestnih njivah in rodovnih gomil v Kandiji do najmlajših prazgodovinskih grobov keltskih Latobikov, izkopanih ob Ljubljanski cesti. V kronološkem razponu enega tisočletja se pred nami razvrstijo ostaline treh kulturnozgodovinskih obdobj: kulture žarnih grobišč, halštatske kulture in keltskolatenske kulture ter dediščina treh etničnih skupin: še anonimnih Predilirov, Ilirov in Keltoz iz plemena Tavriskov in Latobikov.

Presenetljivo bogastvo in ob-

Trojna glinasta vezna posoda (visoka 18,5 cm) iz groba halštatskega Ilira. Ta neobičajna posoda je edinstvena v prazgodovinskem inventarju Slovenije in je služila kot daritvena posoda pri obredu pokopavanja.

Bronasta čelada tako imenovanega „negovskega“ tipa, najdena v grobu halštatskega kneza na Znančevih njivah v Novem mestu. Na čeladi so dobro vidni sledovi silovitih udarcev bojne sekire, s katero je bil ubit ilirski knez v 4. stoletju pred našim štetjem

likovna pestrost keramičnih posod nam dokazuje odlično tehnično znanje in veščine prazgodovinskih lončarjev, ki dostikrat prehaja mejo obrtniške spretnosti v področje umetniškega oblikovanja. Izredna skladnost barv v biserih steklenih ogrlic in našitkov ter oblikovna dognanost posameznih bronastih nakitnih predmetov so najboljše pričevalo o občudovanja vrednem okusu prazgodovinskih draguljarjev in modnih kreatorjev. Velika množina steklenih biserov govori tudi za domače delavnice teh privlačnih nakitnih predmetov. Vsi ti predmeti so ponoven dokaz za staro resnico, da je prava lepota brezčasna.

Zavedamo se, da razstava tako z muzeološkega, kakor tudi z arheološkega vidika ni popolna, za kar je bilo krivo pomanjkanje časa in denarja ter dejstvo, da še vedno precejšen del najdb ni restavriran in jih zato nismo mogli razstaviti. Vse

to nam je neusmiljeno narekovalo določene omejitve.

Razstava pa je hkrati tudi prikaz pomembnih restavratskih uspehov, saj so prav muzejski restavriratelji in preparatorji rešili in ohranili prenekatero najdbo, ki je bila na tem, da popolnoma propade. Srečne okoliščine so omogočile plodno sodelovanje med arheologom-izkopavalcem in tehnikom-restavrirateljem, kar je pri modernem raziskovanju pogoj za uspešno znanstveno delo na terenu in v laboratoriju.

Razstava, ki jo nocoj odpiramo, resno opozarja na potrebo po novih prostorih za arheološko zbirko Dolenjskega muzeja, saj bo težišče novomeškega muzeja ostalo slej ko prej na bogati in znanstveno sila pomembni arheološki zbirki. Z izkopavanji v prihodnjih letih pa bo muzej dobil še obilico novega gradiva, ki ga bo treba privlačno razstaviti in strokovno obdelati.

Na kraju, toda ne na koncu želim izreči besede iskrene zahvale vsem, ki so kakorkoli pomagali, da smo lahko izkopali in rešili najdbe, pripravili to razstavo in izdali razstavni katalog. V prvi vrsti velja naša zahvala skladi SRS za pospeševanje kulturnih dejavnosti in skladi Borisa Kidriča, ki sta prispevala največ finančnih sredstev za izkopavanje in restavriranje najdb. Nadalje se zahvaljujemo za denarno pomoč temeljni kulturni skupnosti skupščine občine Novo mesto ter predsedniku občinske skupščine Franciju Kuharju, ki je vselej pokazal razumevanje in pomoč za naše težave. Svoj delež, bodisi v materialu ali denarju, so prispevala tudi nekatera novomeška podjetja in ustanove: gradbeno podjetje Pionir, Industrija motornih vozil, tekstilna tovarna Novoteks, Dolenjska banka in hranilnica, tovarna zdravil KRKA ter podjetje Papirografika iz Ljubljane.

Strokovno pomoč pri izkopavanju in pri restavriranju najdb so nam nudili domači in tuji kolegi prazgodovinarji, ki so nam v interesu znanosti nesebično priskočili na pomoč: prof. Gabrovec iz Ljubljane, prof. Frey iz Hamburga in prof.

Dehn iz Marburga na Lahni. Za uspešno reševanje skrajno slabo ohranjenih najdb smo dolžni posebno zahvalo tehničnim strokovnjakom in restavrirateljem v delavnicah Centralnega muzeja v Mainzu pod vodstvom prof. Hundta, konservatorskemu oddelku Narodnega muzeja, ki ga vodi inž. Sedlarjeva, in Janezu Gojkoviču, preparatorju iz Ptuja. Brez njihove pomoči in njihovega znanja ne bi mogli danes na razstavi kaj dosti pokazati. Hvala tudi carinikom v Ljubljani in v Novem mestu, ki so z razumevanjem opravili izvozne in uvozne carinske formalnosti v najkrajšem možnem času.

Le tako, ob vsestranski pomoči in dobri volji, nam je uspelo zemlji iztrgati njene skrivnosti in jih ohraniti za jutrišnji dan, da bi bili za eno spoznanje bogatejši in modrejši. Želimo in upamo, da se bo arheološko raziskovanje v Novem mestu še naprej uspešno nadaljevalo in da se bo plodno mednarodno sodelovanje pri raziskovanju naše prazgodovine tudi v bodoče razvijalo v vsestransko korist, za napredek arheološke znanosti in za odkrivanje naše najstarejše zgodovine.

Tone Knez

Figuralna bronasta vedrica-situla (visoka 21 cm) iz groba halštatskega kneza v Novem mestu. Na situli je upodobljen sprevod koračajočih rogatih živali, najbrž gazel. V teh posodah so halštatski Iliri ponudili izbranim gostom dragoceno pijačo ob slavnostih. Figuralne situle so najdragocenejše umetnine halštatske kulture.

**VSAK DAN SI UTRGAJTE
VSAJ BORIH 15 MINUT IN
JIH POSVETITE BRANJU. TA-
KO BOSTE V ENEM LETU
PREBRALI VSE KNJIGE PRE-
ŠERNOVE DRUŽBE IN ŠE
KATERO POVRH**

ZA SVOBODNO, DEMOKRATIČNO IN KULTURNO ŽIVLJENJE

24. oktobra se je nad 5000 ljudi udeležilo odkritja spomenika v Šentjanžu na Dolenjskem, postavljenega v spomin na junaško smrt narodnih herojev Milana Majcna in Jančija Mevzlja. Slavje je bilo hkrati vrhunec prireditve ob letošnjem prazniku sevniske občine, z njim pa se je vsa Dolenjska in z njo Slovenija oddolžila spominu dragocenih žrtev, ki sodijo v sam temelj in začetek revolucije v naših krajih. — Na proslavi je govoril Janez Vipotnik, predsednik republiške konference SZDL Slovenije, ki je poudaril izreden pomen boja obeh junakov, začetek organiziranega upora sovražnikom in edinstven zgled takratnih dogodkov tudi za sedanost. Njegove besede navajamo v Dolenjskih razgledih v celoti z željo, da bi jih s pridom uporabili tudi v delu naših šol, ustanov, organizacij in društev.

Zbrali smo se, da tudi v tem našem kraju proslavimo tridesetletnico vstaje slovenskega in vseh jugoslovanskih narodov in narodnosti. Proslavimo leto, ko se je pričelo najhujše, najbolj pretresljivo in najtežavnejše, obenem pa tudi najuspešnejše obdobje naše zgodovine. Da počastimo spomin vseh tistih, ki so nekoč živeli po teh prijaznih predelih in so darovali svoja življenja za svobodo in lepšo prihodnost. Pa tudi tistih, ki so, čeprav doma od kdo ve kje, izkprav v bojih po gozdovih in grapah tu naokrog, izpolnjujejo prvo dolžnost: braniti pred sovražnikom svojo zemljo.

Ko se klanjamo njihovi žrtvi — in ta spomenik pretresljivo obeležuje njihovo število — ko se klanjamo vsem borcev in žrtvam fašističnega terorja, padlim in umrlim v narodnoosvobodilnem boju iz Slovenije in cele Jugoslavije, se naj nam misli še posebej pomudijo pri dveh padlih junakih: Milanu Majcnu in Jančiju Mevzlju. Kajti glas o njunem herojskem boju konec oktobra 1941. leta se je naglo širil od ust do ust, od vasi do mesta, po vsej slovenski zemlji. Ko so nemške oblasti oktobra 1941. leta izdale odlok, da je treba z izgonom preseliti Slovence z njihovih domov v obmejnem pasu v Nemčijo, se je Milan Majcen, takrat že komandir Mokronoške partizanske čete, skupno z Jančijem Mevzljem odločil, da gre na drugo stran takratne meje organizirat med ljudmi odpor proti preseljevanju. Žal so ju nemške patrulje takoj odkrile, že v Murencah. Vnel se je enak boj, v katerem je Janček kmalu podlegel. Milan pa se je zagrizeno boril dalje, na koncu že s 300 sovražnimi vojaki. 56 ran so našli na njegovem truplu. Padlima junakoma so celo nemški vojaki izkazali čast in spoštovanje.

Primer njune srčne bojevitosti

in odločnega odpora je takrat visoko dvignil zavest upornega ljudstva. Začetek partizanskega bojevanja je v njunem vzgledu črpal moč, pogum in vztrajnost, nadaljnji razmah partizanstva je rasel iz njune moralne spodbude. Junaška smrt dveh partizanov je spodbudila nove številne borce, partizane, aktiviste, antifašiste k odporu proti okupatorju. Majcen in Mevzelj sta tako kot vsi partizani, antifašisti in osvobodilna fronta sploh, dokazala odločno voljo na robu obupa živčnega naroda, da raje umre,

kot da bi hlapčeval tujcu. V enakem boju je bojujoče se ljudstvo bodrila zavest, da je pravica na njegovi strani, da gre za nacionalni obstanek, da gre tudi za bodočnost, ki bo odpravila krivico in zatiranje. Da gre za novo družbo enakopravnih narodov in narodnosti Jugoslavije. Da gre za stvar, za katero se zavzemajo napredne sile celega sveta.

V ČEM JE DRAGOCENOST IZKUŠENJ IZ NOB

Čeprav nas čas neusmiljeno odmika od najbolj junaškega obdobja naše zgodovine, od narodnoosvobodilnega boja, pa nam življenje, ki ga živimo in ki je pred nami, narekuje, da nenehoma poudarjamo dragocene izkušnje tega obdobja. In v tem je tudi pravi smisel praznovanja dejanja, ki je s temelja spremenilo in zaobrnilo našo življenjsko pot. Želimo, da predvsem nove generacije, ki stopajo v življenje in prevzemajo na svo-

ja ramena odgovornost za prihodnji razvoj samoupravne družbe, čimbolj izhajajo iz izkušenj osvobodilnega boja. Kajti objektivno vrednotenje narodnoosvobodilnega boja spodbuja k nenehnemu razvijanju ideje o samoupravnem socializmu. S pravilnim vrednotenjem narodnoosvobodilnega boja se bodo ljudje znali varovati pred tistimi zmotami in namerami, ki na tak ali drugačen način poizkušajo omejevati svobodo, demokratično, samoupravno ustvarjalno misel in ustvarjalno delo človeka. Dragocene izkušnje tega obdobja poudarjamo, da spodbujamo ustvarjalno voljo pri delovnih ljudeh za uresničevanje ciljev revolucije, za katero je bilo darovanih veliko žrtev in prelito mnogo krvi. Poudarjamo pa tudi zato, da neizbrisno vtisnemo v zavest ljudi prastaro pravilo, da je zgodovina učiteljica življenja.

Bržkone nikoli ni odveč poudarjati, da narodnoosvobodilni boj ni nastal sam od sebe. Njegov nastanek in razvoj je bil nujna posledica dolgotrajnega boja in naporov najbolj naprednih sil s komunisti na čelu, sil, ki so rasle v delavskem razredu in drugih slojih prebivalcev. Dokaz za to sta tudi Majcen in Mevzelj. Razmere splošne politične in socialne negotovosti stare Jugoslavije so oba ta srborita in razmišljujoča fanta, kakor toliko drugih, pripeljale v vrste najbolj naprednih sil. Čeprav maloštevilna pa je bila Komunistična partija takrat politično zelo vplivna. Ni slučajna ugotovitev na kongresu španskih borcev, ki je pred kratkim bil v Ljubljani, da je bilo v španski državljanski vojni od vseh narodov in narodnosti Jugoslavije udeleženih relativno največ Slovencev. Nastanek in razvoj narodnoosvobodilnega boja je torej lahko nastal samo na osnovi delovanja in pripravi spodbudnega, živčnega političnega jedra, ki je vedelo, kaj hoče, ko je imelo določen program, okrog katerega so se mobilizirali tisoči in tisoči patriotov.

ŠIRINA OSVOBODILNE FRONTE — MOČ ZA SNOVANJE DRUŽBE TUDI PO VOJNI

Tudi narodnoosvobodilni boj se ni odvijal sam od sebe. V obrambo slovenskega naroda so se na pobudo Komunistične

Janez Vipotnik, ko je govoril v Šentjanžu. (Foto: Legan)

partije v Osvobodilni fronti združile vse njegove svobodoljubne in napredne sile. Osvobodilna fronta je postala najširša politična osnova narodnoosvobodilnega boja in nove ljudske oblasti. In program Osvobodilne fronte je po volji ljudi in pod vodstvom komunistov postal dogovor in strnitev teženj in hotenj različnih družbenih skupin in slojev v političnem življenju. Nedvomno je prav široka zasnova Osvobodilne fronte omogočila največji razmah misli in dejanj vsakemu dobronamernemu patriotu ne glede na svetovnonazorske in druge razlike. Prav ta širina je Osvobodilni fronti dajala tudi notranjih moči in poleta v odporu proti sovražniku in pri snovanju novega življenja po končani vojni.

Toda prav tako je nedvomno, da je bil od teoretične, politične in akcijske moči in komunistične partije in njene zrelosti odvisen potek boja in teoretične zasnove oblikovanja prihodnosti. Učinkovitost politične organizacije in vloga subjektivnih sil, pri tem pa predvsem zvestoba političnemu gibanju in privrženosti najbolj širokih slojev njegovemu programu, je nadvse dragocena izkušnja tudi za nas danes. Pereča je še posebej zato, ker se organiziramo v suvereno samoupravno skupnost in državo, kjer se moramo dogovoriti, kakšna je v njej vloga politične organizacije.

POTREBNA NAM JE ORGANIZIRANA POLITIČNA SILA

Prav gotovo je nemogoče v organizirani družbi prepuščati politične odločitve naključju in nenačrtosti ali posameznim skupinam, ki so neodgovorno prilagajajo pravico do političnega odločanja, ne da bi upoštevali sprejeta demokratična pravila in ne da bi te odločitve bile preverjene na ustreznih tleh — med volivci, v interesnih skupnostih, v družbenopolitičnih organizacijah.

Nasprotno, še kako nam je potrebna organizirana politična sila, ki deluje in vpliva na dogajanja. Potrebna nam je ne le zaradi stanja in odnosov v mednarodnih okvirih in na svetu sploh, dokler v njem prevladuje politika sile in neenakopravnosti. Potrebna nam je predvsem tudi zaradi notranjega razvoja, razvoja jugoslovanske skupnosti, razvoja lastne slovenske države, razvoja samoupravljanja, potrebna nam je zaradi ciljev naše revolucije; če jih hočemo doseči, je nujno potreben organiziran boj zavestnih sil.

Razvijamo se v družbo, v kateri se hitro ne samo množijo, marveč tudi krepijo različni interesi ter postajajo vse odločnejši v zahtevi po uveljavljanju. V političnem življenju vznikajo vedno nove pobude. Naš demokratični razvoj jih ne more in ne želi zavračati, politično bi bilo celo kratkovidno, pogoj za to je, da so dobronamerne in izvirajo iz socialističnih osnov družbe. Ostaja nam le ena pot: vse, kar vznikaja političnega, kar želi politično veljavo, gre soočiti in usklajevati na samoupravnih osnovah znotraj političnega mehanizma, zlasti v Socialistični zvezi, seveda ob idejnem usmerjanju Zveze komunistov. Kakršnokoli organiziranje zunaj sprejetega demokratičnega mehanizma je v posledici, hočeš nočeš mogoče razumeti le kot težnjo v smeri večpartijskega sistema.

Seveda naš model samoupravnega socializma še zdaleč ni do kraja izoblikovan. Hiter razvoj in spreminjanje življenja nas postavlja vedno pred nove naloge. Toda, da bi nadaljevali zamišljeno delo, da bi uresničevali svoje cilje, nam je potrebno zavestno delovanje ne le vodstva, marveč delovnih ljudi sploh, samoupravljalcev in sicer vsepovsod, na vseh mestih, kjer se načelna politična odločitev ne samo oblikuje temveč tudi uresničuje in spenja v verigo konkretnih akcij in učinkovitih dejanj. Tako kot je politična akcija iz množic črpala svojo življenjsko moč med vojno. Zveza komunistov ima v teh procesih učinkovite neposredne demokracije danes prav tako kot včeraj vlogo, nalogo in dolžnost biti idejna usmerjevalka, biti združevalka delovnih ljudi okrog naprednih družbenih rešitev. Tudi njena odgovornost je — tako kot drugih družbenih teles in posameznikov — da se besede spremenjajo v dejanja. Izkušnje iz narodnoosvobodilnega boja so nam tudi v tem pogledu dober kazipot.

NENEHNO NEGUJMO TOVARIŠTVO IN PRIJATELJSTVO!

Bržkone pa naša družba preveč pozablja tiste izkušnje narodnoosvobodilnega boja, ki so razkrile vse notranje bogstvo človekovega bitja v odnosu do sočloveka, soborca, do ljudi, do naroda, do mednarodne solidarnosti. Opozarjati na vrednote te vrste je toliko pomembnejše, ker socialistična družba ni izvzeta od različnih vplivov in pojavov med ljudmi, ki s socialističnimi načeli nimajo nič skupnega. Ne gre le za pojave

S PROSLAVE V ŠENTJANŽU: mama Jančija Mevžlja in narodni heroj Franc Kresc-Čoban. (Foto: Legan)

potrošniške miselnosti, hlastanja po zaslužku, izigravanja norm, zakonov in pravil, da bi na račun skupnosti pridobila ena delovna enota ali posameznik. Gre tudi za reševanje socialnih problemov, zmanjševanje socialnih razlik, razvijanje solidarnosti med ljudmi in podobnega; in pri tem ne gre le za odnos posameznika do teh vprašanj, marveč tudi za politiko in ukrepe družbe.

Narodnoosvobodilni boj je v ljudeh razkril najbolj dragocene človeške vrednote, plemenitost, notranja veličina človeka je pokazala neslutene razsežnosti. Prijateljstvo in tovarišstvo se je razvilo do skrajnega pomena te besede. Ljudje so bili pripravljeni žrtvovati življenje za drugega. Notranjost človeka je dobila nove razsežnosti v razumevanju položaja, skrbi in tegob sočloveka. Ljudje so učinkovito spoznali moč skupnega organiziranega in vođenega nastopa v boju za izvedbo svojih načrtov.

Zato nam danes ne sme biti dovolj, da so moralne prvine partizanstva postale le pravilo nove družbe. Vse, kar je poklicanega in vplivnega v naši

družbi, mora vzgojno tako delovati, da se bodo moralno etične prvine narodnoosvobodilnega boja nenehoma v praksi utrjevale in razvijale.

POMOČ DRUŽBE PREDVSEM TISTIM, KI JO NAJBOLJ POTREBUJEJO

Predvsem mora biti prvo pravilo naše politike nenehna skrb za pobožanje položaja delovnih ljudi najnižjih kategorij. To ne pomeni socialo, razen v tistih primerih, ko druga rešitev ni mogoča. Pomeni pa predvsem takšno politiko, ki bo nenehoma ustvarjala nove pogoje za hitrejši napredek na tistih področjih in pri tistih ljudeh, kjer je najbolj potreben. Naš razvoj je prišel do tiste stopnje, ko je mogoče in nujno načrtno urejati in zmanjševati razlike med bolj in manj razvitimi, pa tudi zmanjševati razlike med najbolje in najslabše stoječimi kategorijami prebivalcev. Cilj naše socialistične družbe je doseči stanje, da bo vsakdo po svojih sposobnostih in svojem delu odmerjal svoj kos kruha v svoje lastno dobro in v dobro skupnosti. To pomeni nenehen napor za izenačevanje pogojev

šolanja za vse ljudi, ki so sposobni in imajo voljo za njega. Pomeni dosledno izpeljati pravilo vsakomur po njegovem delu. Pomeni, da tisti, ki več ima, tudi več daje skupnosti za skupne potrebe. Pomeni, da se skupno ustvarjene dobrine enakopravno delijo, ne da bi imelo katerikoli območje, področje ali sloj prebivalstva kakršnekoli privilegije. Pomeni na nekaterih področjih povečati družbeno potrošnjo, in sicer tam, kjer bomo s tem zmanjševali socialne razlike. Pomeni, da upoštevajoč socialistična merila nenehoma in načrtno zmanjšujemo z odločnimi ukrepi neupravičene razlike v materialnem stanju ljudi. Pomeni do kraja razviti samoupravne pravice in dolžnosti delovnega človeka. Pomeni spodbujati dobro delo in sposobnost. Pomeni nenehno skrb in prizadevanje, da bi zagotavljali ljudem delo doma, da jim ne bo treba s trebuhom za kruhom. Pomeni do skrajnosti zapostriti njihovo odgovornost in tudi usposobiti družbene in državne organe za njihovo inšpekcijsko vlogo, za varstvo zakonitosti in reda.

Ob vhodu v osnovno šolo „Milan Majcen“ v Šentjanžu so v soboto, 23. oktobra, odkrili kipa obeh junakov, delo akademskega kiparja Julija Renka, domačina iz Šentjanža. Odlitka teh kipov so odkrili tudi v Murnicah, kjer sta 28. in 29. oktobra umrla pogumna partizana. Doprsja je odkril Franci Kolar. (Foto: Legan)

SKRB ZA DELAVCE, KI SO ZAČASNO V TUJINI

Čedalje bolj neodločljiva postaja zahteva pri nas, da temeljiteje pregledamo in spremenimo odnos do naših delavcev v tujini, ki so del naše skupnosti, del narodovih teles, pa tudi zelo občutljiv politični kapital, ki ga ne smemo zanemariti. Očitno je, da se bomo morali za redne stike z njimi, za urejanje njihovih socialnih vprašanj, od zavarovanja, šolanja otrok, do družbenega in kulturnega življenja, drugače in bolj organizirati. Posebno skrb moramo nameniti šolanju njihovih otrok v tujini. Ne le zaradi tega, da ne bodo pozabili na materin jezik, marveč tudi zato, ker se šolajo v sistemu, ki smo ga mi že preslegli z revolucijo v družbenem redu in kjer ima cerkev v vzgoji pomembno vlogo. V narodno-osvobodilnem boju je Osvobodilna fronta posvetila veliko naporov šolanju otrok na osvobodjenem ozemlju. V urjenih razmerah nam ne sme biti težje zagotoviti tisti del vzgoje otrokom v tujini, ki jih bo združevala in navezovala na socialistično Slovenijo.

... IN ZA MANJ RAZVITA PODROČJA V SLOVENIJI

Ko se trudimo za napredek vseh področij na Slovenskem, mislimo tudi na te kraje, katerih del je bil posebej prizadet s

preselitvijo na tuje v drugi svetovni vojni. Kajti tudi v teh lepih gričevnatih predelih so ljudje prelivali kri in prispevali svoj delež k vsakdanji stvarnosti. Prav gotovo marsikaj še ni urejeno tako kot si želimo. Toda če smo količkaj nepristranski, je treba priznati, da je v povojnem obdobju socialistične samoupravne ureditve naše družbe napravljen napredek, na katerega smo lahko ponosni, kajti to je delo naših rok. In tudi to področje, kjer smo se danes zbrali, se tukaj bolj, tam manj, toda vendarle razvija. Nerazvitih krajev ne moremo z drugimi, razvitejšimi izravnati na mah, v zelo kratkem času. To je odvisno od skupnih sposobnosti družbe in njenega materialnega bogastva. Očitno pa je, da bo morala imeti družbena skupnost še več smotrnega posluha za razvoj manj razvitih območij, ki so povrh vsega večinoma, oziroma pretežno kmetijska. Načrt dolgoročnega razvoja Slovenije mora tem vidikom naše prihodnje politike dati ustrezen poudarek. Iz teh dolgoročnih zasnov pa bodo morali izhajati tudi konkretni družbeni ukrepi v gospodarstvu, kmetijstvu pa tudi v šolstvu, ki z znanjem odpira novim rodovom drugačno perspektivo. S tem, ko to govorim, pa nočem zmanjšati pomena, rekel bi odločilnega deleža, ki ga bodo v vsakem primeru imela zlasti prizadevanja domačih sil na teh

območjih, njihov zagon, delo in požrtvovalnost.

Zagotovo vam ni neznan trud, ki ga prav zdaj v zvezi s spremembami ustave vlagamo za ureditev družbenega položaja ljudi, ki opravljajo takomenu osebno delo na zasebnih sredstvih za proizvodnjo. In tudi ne naperi, da bi v mejah družbenih možnosti uredili starostno zavarovanje kmetov. To bodo konkretni ukrepi družbe, ki bodo v marsičem izboljšali položaj manj razvitih območij in večine njihovih prebivalcev.

Naši cilji še zdaleč niso doseženi. Pa tudi marsikaj od tistega, kar smo si živo predstavljali, o čemer smo sanjali v partizanih, je dobilo v sedanjem času drugačno obliko, drugačno podobo. Predstava prihodnjega življenja med vojno viro, kjer smo poznali eno samo, glavno in osnovno nalogo, boj proti okupatorju, je bila pogosto naivna in je vizijo novega življenja poenostavljala. Graditev socializma na osnovah samoupravljanja ni preprost proces. Nenehoma ga spremlja tudi nasprotje in težave. In premagovanje odpora, ki spremlja vsak napredek, terja vedno nova sredstva in nove metode... To seveda nikakor ne pomeni, da od svojih ciljev odstopamo, marveč, da je za doseg teh ciljev potreben nenehen boj, potreben odpor proti vsemu, kar ga ovira, velikokrat potrebno tudi plavanje proti toku, po-

trebno iskati dinamična in ustrezna sredstva, ki so skladna z realnim stanjem, v katerem se nahajamo.

ODGOVORNOST ZA NADALJNI RAZVOJ JE V NAŠIH ROKAH

Živimo v zapletenih in protislovnih družbenih procesih. Živimo v času, ko naglo odhajajo iz naših vrst prekaljeni borci, ki imajo za seboj hudo politično šolo stare Jugoslavije. Odhajajo v vojni vihuri prekaljeni nekdanji partizani. Najbolj ustvarjalni dejavniki naše družbe sestavljajo novi ljudje, katerih življenjske izkušnje izhajajo že iz naše socialistične stvarnosti. Toda živimo tudi v času zelo hitrega demokratičnega razvoja in odprtosti naše družbe, ki daje seveda življenjsko možnost različnim tudi takšnim težnjam, ki niso razpoložene za socialistično samoupravno ureditev družbe, ali lahko celo načenjajo njene osnove. Obvladati in usmerjati družbene procese, ne da bi uporabljali politično prisilo v sistemu samoupravne demokracije, pomeni imeti dober občutek za vse tisto novo, kar izhaja iz socialistične baze in prinaša ustvarjalnost in svežino v naše družbene tokove. Pomeni pa tudi imeti znanje in posluh za jasno razlikovanje zrna od plev, resnično ustvarjalnega

od ponarejenega, resnično naprednih pogledov od demagogije. In zavedati se moramo še nečesa: da naša demokracija ni neomejena. V njej so postavljeni mejniki za vse protisocialistične sile. Vprašanje se postavlja takole: demokracije v naši družbi bo toliko več, kolikor trdnější bo samoupravni socialistični družbeni red in sistem oblasti.

Želimo in hočemo nadaljnjo demokratizacijo našega življenja. Kajti v tem vidimo tudi pogoj nadaljnjega razvoja socializma. Toda ta demokracija mora utrjevati karakter socialistične samoupravne oblasti.

Gradimo novo slovensko državo. Uresničujemo do kraja ideje, ki so netile revolucionarno napredno gibanje v stari Jugoslaviji, povzročile splošni odpor v vojni in spodbujale ustvarjalno graditev socialistične samoupravne družbe. Bolj kot kdajkoli doslej prevzemamo odgovornost za svoj lastni razvoj ter obenem svoj del

odgovornosti za jugoslovansko skupnost. Osnovno težišče pri urejanju države vidimo v položaju delovnega človeka in njegovi pravici in dolžnosti razpolagati s plodovi svojega dela. Toda ne gre le za to, da v ustavi in zakonih zagotovimo samoupravno pravico delovnemu človeku. Potrebni so napor, da bo delavec to svojo vlogo resnično tudi lahko izpolnjeval. Zato mora biti usposobljen, informiran, njegova izobrazbena, strokovna, politična in kulturna raven mora biti v nenehnem porastu. To je eden bistvenih pogojev za večje sodelovanje ljudi v samoupravljanju. Le po tej poti bo delovni človek v združenem delu postal resničen gospodar svoje usode.

Seveda naša nadaljnja pot v suvereni slovenski samoupravni skupnosti in državi tudi ne bo gladka in brez težav. Oblikovanje prihodnosti moramo jemati realistično, ne pa jo idealizirati ali imeti nezaupanje vanjo. Toda ta prihodnost je bolj kot kdajkoli doslej odvisna od

naše lastne ustvarjalne misli in dela naših lastnih rok.

Zavedati se moramo tega, da naša revolucija še ni končana. Zamisli o življenju delovnega človeka, ki bo do kraja svobodno, demokratično in kulturno, zamisli, za katero je bilo vloženo veliko naporov in prelito veliko dragocene krvi, tiste zamisli še nismo pripeljali do kraja. To nalogo smo dolžni z vso odgovornostjo nadaljevati. Ne le zaradi odnosa do revolucije in generacije, ki je za to nalogo največ žrtvovala, marveč tudi zaradi prihodnosti. Pa tudi zaradi zunanjega sveta, v katerem je naš način urejanja življenja na osnovi samoupravljanja vzbudil veliko razmišljanja.

Zamisel o svobodnem človeku v samoupravnem socializmu moramo uresničiti do kraja. S tem se bomo izjemnim naporom in žrtvam iz bližnje preteklosti, tudi tem, katerim danes odkrivamo spomenik, najbolj oddolžili in nadaljevali njihovo delo.

**VSAK ČLAN
PREŠERNOVE
DRUŽBE
IN NAROČNIK
NA NJENE IZDAJE
PREJME
TUDI SREČKO
ZA VELIKO
NAGRADNO
ŽREBANJE**

Božidar Jakac: Novo mesto v večeru (pastel, 27. avgusta 1971) – z razstave v Dolenjski galeriji

LETOŠNJI BREŽIŠKI OKTOBRSKI NAGRADI

Na podlagi določil statuta sklada za podeljevanje oktobrskih nagrad občine Brežice je upravni odbor tega sklada na svoji seji dne 19. avgusta 1971 sprejel sklep o razpisu letošnjih oktobrskih nagrad, ki je bil objavljen v Dolenjskem listu 26. avgusta 1971. V razpisu je v skladu z določilom 18. člena statuta upravni odbor določil pogoje za podelitev nagrade, upravičence, ki lahko predlagajo kandidate za oktobrsko nagrado, in rok za vlaganje predlogov z navedbo organa, kateremu je predlog treba poslati. Oktobrska nagrada občine Brežice se daje za posebne uspehe in dosežke na družbeno-ekonomskih, političnih, znanstvenih, tehničnih, kulturnih in drugih področjih ustvarjalnosti in dela, ki imajo poseben pomen za razvoj in napredek občine Brežice.

Upravni odbor sklada je prejel 3 predloge v razpisnem roku, en predlog pa po tem roku. Upravni odbor je o pravočasno dospelih vlogah razpravljal na svojih sejah 11. 10. 1971, 13. 10. 1971 in 21. 10. 1971 in sklenil v skladu s 15. in 18. členom statuta sklada predlagati občinski skupščini Brežice:

1. da se v letu 1971 podelita dve oktobrski nagradi;
2. da je oktobrska nagrada v višini 4.000. — dinarjev
3. da oktobrsko nagrado v letu 1971 prejmeta:
 - osnovna organizacija RK PIŠECE
 - tovariš JURIJ PESTOTNIK, zastavnik JLA in predsednik izvršilnega odbora občinskega sveta Ljudske tehnike.

UTEMELJITEV:

1. Osnovna organizacija RK PIŠECE je bila ustanovljena v času NOB leta 1944. Njeno delo je bilo v tem času usmerjeno na zbiranje živeža, sanitetnega materiala, pranje in šivanje perila za partizanske enote, v nekaj primerih pa tudi na oskrbo ranilcev. Takoi no osvo-

ditvi je OO RK sodelovala pri obnovi porušene domovine s tem, da je skrbela za družine, katerih domovi so bili požgani, in za otroke, ki so ostali brez staršev.

V obdobju po letu 1950 je pod vodstvom RK PIŠECE začela delovati šolska mlečna kuhinja. Najuspešnejše je začela zbirati in konzervirati zelenjavo in sadje v zelo težkih pogojih, saj v začetku ni bilo na voljo niti ustreznih prostorov ne inventarja. V letu 1959 je OO RK kot iniciatorica prevzela vodstvo za izgradnjo oziroma adaptacijo kletnih prostorov na osnovni šoli v Pišecah za potrebe šolske mlečne kuhinje. To ji je uspelo s prostovoljnimi prispevki občanov v denarju, lesu in drugem materialu. Pomembno pri tem je dejstvo, da je organizacija RK PIŠECE povežala interes prebivalstva, ki je tudi s prostovoljnim delom pripomoglo, da so Pišec dobile lepo urejeno šolsko kuhinjo in jedilnico. Ta akcija ni ostala nezapažena v širšem prostoru, kar dokazujejo napisane reportaže v reviji Tovariš in Dolenjskem listu leta 1961. V tekmovalstvu šolskih mlečnih kuhinj, ki

ga je razpisal zvezni odbor RK, je osnovna organizacija Pišec marca 1967 prejela prvo nagrado in diplomu Jugoslovanskega RK. Tudi to priznanje je našlo svoj odmev v sredstvih obveščanja, konkretno v Dolenjskem listu pod naslovom: „Prva zvezna nagrada RK v Pišecih“. Taka organiziranost, vzorna urejenost ter uspehi so pritegnili tudi pozornost predstavnikov tujih držav (iz mednarodne pomoči), ki so se zanimali za prehranjevanje mladine in povezavo šole z organizacijo RK.

Vsa povojna leta je OO RK PIŠECE zelo uspešno delovala tudi na zdravstvenovzgojnem področju. Skoraj vsako leto so organizirani najrazličnejši tečaji in predavanja za odrasle in otroke, npr. tečaj prve pomoči, zdrave prehrane, nego bolnika itd.

V letih 1950 do 1962 je imela OO RK na skrbi urejanje malih asanacij vaških vodnjakov. To problematiko je reševala skupno z občinsko komisijo, ustanovljeno za te namene. Ta organizacija je tudi poskrbela, da imajo v vseh vaseh na območju Pišec omarice prve pomoči od leta 1955. Vsi vaščani se take prve pomoči poslužujejo brezplačno. To pomoč pa nudijo aktivistke RK, ki so opravile tečaj prve pomoči.

Občinski odbor RK BREŽICE še posebno poudarja izredne uspehe OO RK PIŠECE na področju krvodajalstva. Organizacija RK PIŠECE je najboljša v občini že skoraj 15 let, od 1957 dalje. Zgovorni so podatki, ki povedo, da je bilo v letu:

1957	57 krvodajalcev
1958	58 krvodajalcev
1959	81 krvodajalcev

Zadnjih pet let pa se vsako leto redno odzove krvodajalskim akcijam 90 do 100 krvodajalcev. V tej organizaciji je precejšnje število takih, ki so dali kri že nad 10-krat.

Posebno skrb posveča OO RK PIŠECE ostarelim in onemoglim. Ta skrb se kaže v neposredni pomoči preko članov organizacije in šolske mladine. Skupno s komisijo za socialna vprašanja pri KS Pišec in z DPM skrbi, da je rejništvo na območju naše občine najbolj razvito ravno v Pišecah. Podatek, da je od skupno 45 rejencev v občini 11 rejencev v Pišecah, to potrjuje.

Osnovna organizacija RK PIŠECE posveča posebno skrb pomlajevanju svoje organizacije. Vsako leto sprejme v svoje vrste učence prvega razreda. S tem je zagotovljeno obnavljanje organizacije in podana je osnova za njeno delovanje tudi v bodoče.

Pomembno mesto in vlogo pa ima OO RK PIŠECE v pripravi na splošni ljudski odpor oziroma obrambo. Zdravstveno izobraževanje, krvodajalstvo, vzgoja mladih za pravičen čut do sočloveka itd. so v organizaciji pomembne vrline, ki so močno vidne ravno pri OO RK PIŠECE.

Iz vseh naštetih razlogov in utemeljitve upravni odbor sklada oktobrskih nagrad soglasno predlaga občinski skupščini Brežice, da podeli to najvišje priznanje brežiške komunee OO RK PIŠECE.

NJEGOV USPEH: ŽIVA LJUDSKA TEHNIKA!

2. JURIJ PESTOTNIK, roj. 29. januarja 1934 v občini Litija, zastavnik JLA, član ZKJ in član drugih družbeno-političnih organizacij.

Tovariš JURIJ PESTOTNIK je takoj po svojem prihodu v Brežice 1953 stopil na področje Ljudske tehnike kot aktivni ustvarjalec tega, kar danes Brežice imajo. Bil je med pobudniki, da se pri domu JLA v Brežicah ustanovi fotoklub in radioklub ELEKTRON Brežice. V začetku delovanja teh klubov so bili le-ti dostopni samo pripadnikom JLA, danes so ti klubi odprti tudi za civilno članstvo.

Leta 1963 je tovariš JURIJ PESTOTNIK organiziral I. medklubsko razstavo fotografij in fotogramov v viteški dvorani brežiškega gradu.

Ob taki aktivnosti so postali prostori v domu JLA pretesni za dejavnost Ljudske tehnike in ob dejstvu, da je dom JLA bil pred prodajo, je tovariš PESTOTNIK začel z akcijo za zgraditev novih prostorov Ljudske tehnike. Ob pomoči občinske skupščine Brežice, sveta Ljudske tehnike Slovenije mu je uspelo zagotoviti denarna sredstva za adaptacijo prostorov na podstrežju stavbe „Adamus“. Bil je organizator in uredniševalec tega načrta. V letih 1967 do 1969 so dobili nove prostore: foto-kino klub, radioklub ELEKTRON, aeroklub „Sava Poljanec“ in občinski svet LT. Po končanih delih na adaptaciji v stavbi

Predsednik brežiške občinske skupščine Vinko Jurkas izroča oktobrsko nagrado Juriju Pestotniku (Foto: Jozica Teppey)

„Adamus“ je tov. JURIJ PESTOTNIK organiziral in vodil delo v vseh organizacijskih enotah Ljudske tehnike. Predlagani je že 7 let predsednik izvršilnega odbora sveta Ljudske tehnike Brežice.

Združil je vse klube, ki so prej živel, v organizacijo LT in uspešno koordinira delo vseh klubov, je pobudnik vseh akcij v okviru LT in njihov realizator. Med drugimi naj omenimo eno izmed dobro organiziranih akcij, to je XV. republiško tekmovanje traktoristov v Čateških Toplicah, ki ga je organiziral svet Ljudske tehnike Slovenije ob sodelovanju občinskega sveta LT ter društva LT-kmetijskih tehnikov in traktoristov pri podjetju AGRARIA Brežice, ki je bilo pokrovitelj tega tekmovanja.

Tovariš PESTOTNIK je zaradi svojega uspešnega dela na področju ljudske tehnike izvoljen v najvišji organ LT Slovenije — v izvršilni odbor, kjer uspešno opravlja svojo dolžnost.

Poleg rednih dolžnosti kot pripadnik JLA je aktiven tudi v organih občinske skupščine Brežice — svetu za urbanizem in v organizaciji ZKJ. Ves svoj prosti čas pa posveča delu v organizaciji Ljudske tehnike, predvsem v pospešenem vključevanju mladine v vrste te organizacije.

Preko radiokluba je organizacija navezala stike z zunanjim svetom, za kar ima zasluge tudi tov. PESTOTNIK. Na ta način in po tej poti so Brežice prisotne v mnogih krajih in mestih zunaj domovine, kar ima pozitivne posledice na naš gospodarsko-turistični razvoj.

Za uspešno delo pri širjenju tehnične kulture med ljudstvom je za svoje 20-letno delo kot aktivist prejel najvišje priznanje, ki ga podeljuje predsedstvo LT Jugoslavije najzaslužnejšim aktivistom LT Jugoslavije — srebrno plaketo Boris Kidrič za leto 1969.

Upravni odbor sklada za podeljevanje oktobrskih nagrad v občini Brežice sodi, da je tov. Pestotnik za svoje 21-letno delo v organizacijah LT in za 18-letno delo v tej organizaciji na območju občine Brežice in za tesno povezanost med ljudstvom in JLA upravičen do takega priznanja. Oktobrska nagrada pa bi hkrati pomenila priznanje in spodbudo organizaciji LT kot celote in tov. PESTOTNIKU osebno. Upravni odbor sklada na podlagi določil 15. člena statuta sklada predlaga skupščini, da se podeli oktobrska nagrada tov. JURIJU PESTOTNIKU, zastavniku JLA in predsedniku IO sveta LT Brežice.

LIKOVNE STVARITVE — MOST MED OTROKOM IN SVETOM

Ana Božičević: MAČKA (osnovna šola Ljubljana-Vič)

30. oktobra so v Lamutovem likovnem salonu v Kostanjevici na Krki slovesno odprli novo razstavo otroških grafičnih listov, katere uradni naslov je II. grafični bienale jugoslovanskih pionirjev. Tokrat je bil pokrovitelj razstave slikar in grafik France Mihelič, ki je prižgal ogenj v žari, kot ga je pred dvema letoma prižgal pokrovitelj I. bienala, slikar in grafik Božidar Jakac. Na razstavi visi 138 grafik, ki jih je posebna žirija jugoslovanskih slikarjev izbrala izmed 1.366 poslanih. Na otvoritvi so slovesno razdelili priznanja mladim likovnikom iz slovenskih šol, pa tudi iz Beograda, Novega Sada, Mladenovca, Sremskih Karlovcev in drugih krajev. Mariborsko gledališče je ta dan gostovalo v Kostanjevici s predstavo Golieva Jurčka. — Iz razstavnega kataloga objavljamo misli slikarja Marijana Tršarja, kaj pomeni likovno ustvarjanje mladini.

Povabljeni smo v deveto deželo otroške domišljije, iskrenja neposredno doživetega sveta, tega našega sveta, ki ga živimo tudi odrasli, pa smo tolikokrat slepi zanj. Slepi, ker se ne znamo kot naši najmlajši za trenutek ustaviti ob drobnih stvareh in njihovi skriti lepoti. Radi pozabimo, kaj vse se skriva na tem lepem svetu. V vsakdanjem pehanju za pridobitništvo se nam zazdi dolgočasen, čemerren, temen, brez vse po-

življajočega sonca, ki sije z listov otroške navezanosti na vse, kar se ponuja mladim, neugnano radovednim očem. Res v teh otroških stvaritvah ne srečavamo vednosti o tistem znanstveno trdnem obstajanju reči in stvari; tudi ne globinskih utvar priučene in z razumom umetno hranjene perspektive; niti ne znanja o neoporečni anatomske gradnji teles ljudi in živali; ne racionalne doslednosti v zamišljanju funkcionalno uporabnih hiš, stolpnic, nebotičnikov. Vlaki, avioni in avtomobili, kakor jih sanja otroška duša, bi res ne mogli požirati kilometrov po zraku in zemlji, vendar pa jim verjamemo in jih imamo radi takšne, kakršni žive v svetu prvobitne mlade fantazije. Zakaj vse odraslim potrebne in samoumevne stvari je otroška likovna ustvarjalnost zanemarila, pustila ob strani. Namesto njih pa je nam ponudila v pokušino mnogo večje, dragocenejše vrednote. Z neposrednostjo likovnih vtisov, z duhovitostjo in igrivim označevanjem presenetljivih motivov nas ta mlada likovna ustvarjalnost prevzema s svojo nenavadnostjo in pri odraslih nikoli videno svežostjo likovne domiselnosti in občutljivosti.

Občudovanja vredno pa ni le otroško domišljanje, neposredno od-

zivanje na gledano, na živeto okolje, marveč nič manj tudi njihovo zvedeno in rokodelsko popolno prenašanje likovnih zamisli in sanj v zahtevne grafične materiale. Človek mora nemalokrat ostrmeti nad mojstrsko izvedenimi linoreškimi kompozicijami, ki jih je mogla mlada nevajena roka sama zavoljo posebne prizadevnosti in vztrajne vneme vrezati v upirajoči se material, ne dosti slabše, kot bi to storila roka vajenega odraslega mojstra grafika. Ni pa motiva, ni je grafične tehnike, ki je ne bi zmogla z otroškim navdušenjem. Globoko zakoreninjena potreba otroka, da pričevanje lastnemu doživetju lepote, da se izrazi, da zakriči svoje odzivanje svetu, ki ga živi, rojeva te dragocene grafične liste. V njih slutimo mlado ustvarjalno voljo, da z likovno stvaritvijo vzpostavi most med seboj in svetom. Novo razmerje, ki bo otroku priznavalo voljo, da z likovno stvaritvijo vzpostavi most med seboj in svetom. Novo razmerje, ki bo otroku priznavalo vrednost umnega, ustvarjalno plodnega človeškega bitja. Res se malega in mladega, a vzlic temu že velikega v njegovem iskrenem odzivanju na življenje, ki vanj namerja svoje drobne korake.

Marijan Tršar

Marica Brckovič: SIMBOLI (linorez, OŠ Velika Gorica)

Radovan Veselinović: Stiskanje sadja (linorez, OŠ Tržič)

Billjana Drnić: ZLAGANJE KRUHA (linorez, osnovna šola Boriša Kovačević, Sarajevo)

PESMI

Pesmi o pticah in vetru so del
ljubezni do žene, ki mi pomeni srečo in žalost.
Ni imena na svetu, ki bi ga lahko bolj spoštoval
in cenil kot njeno ime. Rad bi ga napisal z zlatimi
črkami, vendar mora ostati skrito, tako kot so skrite
ptice in veter. Taka je najina ljubezen.

VEČERNI JEZDEC

Nocoj poljubi so razpletli
svoj sijaj
med zlate grive
srečnega večera ...

Počasi jezdi razžarjen spomin
po spečih poljih
tja med tuje stene,
kjer mirno spi najdražja žena,
da ji nasuže sanj v dlani
in srečo podari
za novo jutro ...

V MOJI DOLINI

Danes je v moji dolini
spet nevede natrosila
žalost meglo za večer,
a trave še niso klonile,
še netijo ognje pastirji,
še jim zardevajo lica,
še kradejo pesmi piščalim
za črede, ki niso polegale,
za ptice, ki v noči ne spe,
in za njo, ki ne sanja o meni ...

Vem, da se bliža jesen,
slutim umiranje trav
ob plamenih kresnic,
vidim sprevide senc
za rdeče obarvano krsto
ob moji dolini,
brez ognjev pastirjev,
brez pesmi piščal,
brez ptic
in brez nje, ki jo ljubim ...

LJUBEZEN

Danes sem sam
ob samotni obali,
vlažni in topli
kot ustnice tvoje ...

Solze so drobni
biseri v pesku,
otožno iskreči
kot tvoje oči ...

Sanje v galejah
z zlatimi vesli
tiho v daljave hite
po žalostni reki,
kakor dlani,
če po tebi drse ...

Danes sem sam
ob samotni obali
in vem, da se bliža večer,
ki bo galeje
skril za obzorje
in bisere v pesku
do jutra iskril ...

SLUTNJE

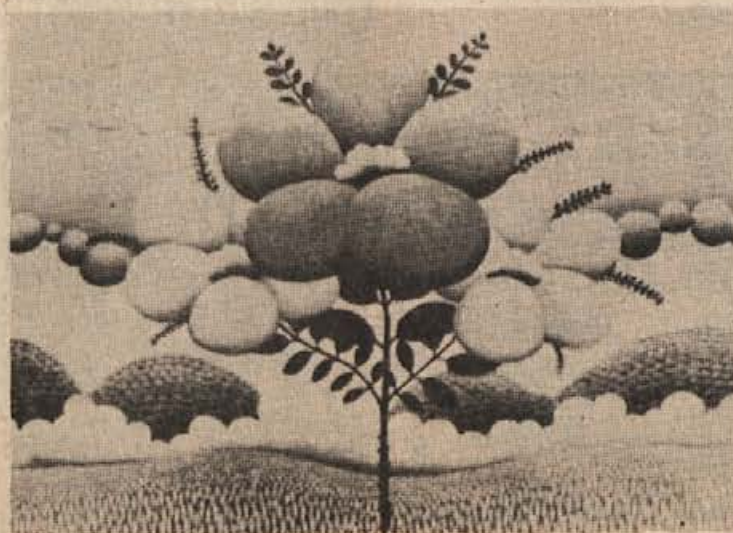
Vem,
da se bo morje
predajalo vetru
in ti morju,
ko boš odšla ...

Vem,
da bodo ptice
spale v grmovju
in ti ob pticah,
kadar bo mrak ...

Vem,
da bo žalost
izvirala s soncem
in se zlivala v mrak,
ko bom sam ...

OB VINU

V tej čaši
je črnih kapelj
kot v solzah zvezd.
Zvezde čarajo noč
in trosijo sanje.
Sanje vzletajo v jutro
nemirne kot veter,
kot ptice pojoče
med grozdje,
ki zanjo zori to jesen ...

Ivan Rabuzin: Rdeče rože (olje na platnu, 1971)

NEVIDNO SREČANJE

Nocoj je srce
šumeč panj . . .
Kakor čebele
letajo sanje
na usta,
ki rdijo v temi . . .
Ir se vračajo pozno,
bogate,
kakor čebele od rož.

SETEV

Čakam, da šla boš po brazdah,
ki sveže kot jutro diše
in da boš trosila semena,
ki naj to pomlad zakale . . .

Čakam, da šla boš po brazdah
z jutranjo roso oprana,
smejoča kot mlada kmetica
vsa svoji setvi predana . . .

In ko boš šla, bom prešteval
vse dneve in dolge noči,
da bodo vzkalila semena
za žito, ki srečo rodi . . .

In če bodo vzkalila semena
in se razrasla v lati,
se bova v klasju skrivala
daleč od tujih oči . . .

In spet boš kot mlada kmetica
gola, le s klasjem obdana,
z natrosenim zrnjem po sebi,
topla in meni predana . . .

POT V NAJIN SVET

Pot v najin svet
je sveža preproga trav.
Nihče zanj ne ve
razen naju in ptic,
ki domujejo v njem.
V njem je polno brazd
za setev novih rož,
dovolj neba
za nove svetilke zvezd
in polno mladih dreves
za skrivališča vetrov,
ki v tvoje lase še ne smejo
zanesti ognjene ljubezni . . .
V njem čakajo jate metuljev,
da novorojenim očem
pokažejo igre otroštva in sanj . . .

Pot v najin svet
je sveža preproga trav,
ki še bolj zeleni
kadar greva po njej.

IZPOVED — NOTRANJA ŽIVLJENJSKA POTREBA

Dieter Huthmacher, eden izmed mlajših sodobnih nemških grafikov, je zaprl vrata za letošnjimi razstavami v krški galeriji. Bil je tretji inozemski umetnik, ki je gostoval v mladi umetniški ustanovi, predstavil pa nam je svojevrsten svet, v katerem prevladuje čustvo. O svojem delu je mladi nemški slikar dejal:

Moje delo nastaja iz notranje potrebe, iz prizadevanja po izpovedi, po oblikovanju. Trenutek, trenutno razpoloženje, notranjo napetost poskušam zadržati in spraviti v neko veljavno obliko. Pri tem mi je vseeno, kateri način umetniškega izražanja izberem, važna je samo izpoved. Zato tudi delam na zelo različnih področjih umetniške izpovedi in vsako področje ima svoje lastne zakonitosti, ki zahtevajo vsakokrat drugačna sredstva (risbe, šanson, literarni teksti), ki pa so na osnovi moje izpovedi in interpretacije brezpogojno med sabo povezana. Važno je, da pri risbi ne pazimo na zunanje optične oblike in na vtis, temveč da iščemo globlje plasti, ozadje, neresničnost, skrivnostnost in surrealnost. Slike naj ne analizira razum, temveč čustvo. Ne bi bilo popolnoma prav, če bi moje delo opazoval zgolj z gledišča oblikovanja v primerjavi z že obstoječim; moje delo nastaja iz mene in ima svoj izvor v meni. Pri risanju dajo posamezni elementi, ki so bili nezavedno postavljeni drug ob drugega in spoeni, celoto in njen podnapis naj da opazovalcu pobudo, da skuša ugotoviti, zaradi katerega domisleka bi

mogla nastati slika. Pri tem ustreza kritična, smešna, morda satirična izpoved v tekstu in risbi moji naravi in rokopisu. Napis na sliki nastane večinoma po končanem risanju. V času nastajanja dela se velikokrat odvija neka nit, rodi se ideja, vendar ta ne sme biti potem realizirana dosledno razumljivo, temveč ideja ostane kot ideja v prostoru in pusti roki svobodo oblikovanja, zaradi česar se dostikrat zgodi, da misel ustvari novo idejo, ki se s „staro idejo“ veže ali pa jo spet razkroji, da bi ustvarila neko novo. Cilj je vedno isti: pustiti roki svobodo pri oblikovanju. Tako lahko že ena sama črta pove vse važno, toda prav tako so listi z obilico črt in povezav pravilni, samo mora pri tem notranja napetost ostati ohranjena in občutena. To stanje koncentracije, resnične predanosti, strahu, napetosti pri delu mora biti vidno v risbi, v tekstu ali šansonu. Opazovalec mora čutiti notranjo borbo, mora je biti deležen in sodoživljati trpljenje, kako najti resnico neke izpovedi.

Zame je umetniška izpoved notranja življenjska potreba, ki me sili, da se stalno borim zanj.

DIETER
HUTHMACHER

KAKO JE MARJAN KOZINA SNOVAL OPERO O MARTINU KRPANU

MEJAČI IN KRPANKA

POVELJNIK:

Brž povej, kje je Krpan?

KRPANKA:

V Rim za škofa je poslan!

POVELJNIK:

Nikar ne brusite jezika,
sicer me lahko zamika,
da vas vtaknem v pržon!
Brž z odgovorom na dan:
Krpanka, kje tiči Krpan?

KRPANKA:

Saj ti pravim, uš mejaška,
naj te vzame burja kraška,
da ga ni! Vzel je kljuse
in odšel, menda po bruse.
Zdaj pa mir! In proč od praga,
sicer vam pokažem vraga!

(Marjan Kozina)

Ko grem mimo novomeške Studijske knjižnice in zagledam zraven v vrtičku nedavno odkriti doprsni kip skladatelja Marjana Kozine, se še posebno spomnim zime leta 1964, ko sva nekako skupaj snovala in kovala Martina Krpana: jaz scenarij oziroma libreto, Marjan glasbo. Bil je januar in februar z debelim snegom in Marjan je takole dvakrat na teden prišel s Trške gore k meni v debeli suknji in visoki kučmi, pravcati dedek Mrz. In še zmeraj slišim njegov prisrčni pozdrav: „Dan, golobček, kako se imaš?“ Potem je pogledal, kaj sem mu naklepal, povedal kaj je naredil on med tem časom, predelavala sva tekst, vnašala nove slike. Potem jo je skozi zasneženo krajino spet mahnil v svojo trškogorsko samoto.

„Ne veš, kako dolgo mi že opera o Martinu Krpanu roji po glavi,“ mi je rekel jeseni 1963, ko mi je prvič omenil, če bi mu pregledal njegov scenarij za Martina Krpana, ga dopolnil, napisal solo arije, duete in zbor-

ne pesmi, mu popravil pesmi, ki jih je bil napisal že sam. Opera o Martinu Krpanu naj bi imela tri dejanja in več slik in okvirni tekst je imel napisan skoraj že ves. Naprosil me je, naj bi ga še jaz napisal, potem bi primerjala in dopolnjevala enega z drugim. To mi je bolj natančno razložil v pismu 29. 11. 1963, ki ga tukaj objavljam v celoti kot zanimiv ne samo Marjanov, ampak tudi kulturni dokument, kako je skladatelj želel in si prizadeval, da bi napisal, kot pravi sam, „novo, res slovensko in narodno opero“. Mislim, da je pismo zanimivo tudi za bralce Dolenjskega lista — kako namreč tako delo nastaja in se rojeva.

Marjan je bil po tem pismu nekaj časa tiho, ker se je ukvarjal z drugimi stvarmi, pač pa je začel prihajati k meni, kot sem že omenil, proti koncu januarja in v februarju 1964. Njegov scenarij sem res nekaj predelal, vnesel nekaj novih prizorov v dejanja in tako sva se domenila, da bi imela opera 3 dejanja in

13 slik: prvo dejanje pri Krpanu doma (4 slike), drugo dejanje na Dunaju (4 slike, kasneje sva dodala še peto) in tretje dejanje spet na Vrhu pri Sveti Trojici (4 slike). Za začetek mu je napisal pesem iblajtarjev (mejačev) Ciril Kosmač, jaz sem naprej napisal zborni pesem kolednico (dejanje bi se namreč začelo na pustni dan), začetno arijo za Martina Krpana, pesem vojakov, vaščanov, arijo za cesarja, cesarico in Jerico pa bojni duet za Krpana in Brdavsca in še nekatere stvari. Nekaj pesmi je Kozina napisal že sam in sva jih po rahli korekturi tudi vključila. Po pesmi in sploh tekst je Marjan prihajal osebno in mi odnašal kar na različnih listih, mi brundal melodije in napeve, ki si jih je zamislil ali že tudi napisal in preigral, tako da je ostalo še nedodelano le zadnjih nekaj slik.

Medtem je pobralo sneg, dišalo je že po pomladi in Marjan je odšel v Ljubljano. Ko sva se nekajkrat srečala, sem ga po-

baral, kako napreduje „skladanje“ opere in kdaj se bova domenila še za zadnje prizore, vendar je rekel, da trenutno ne utegne. Tako je vse skupaj nekje obtičalo. Koliko vse je uglasbil, ne vem. Vsekakor je to v njegovi zapuščini. Meni je ostalo le nekaj njegovega teksta, tri, štiri moje pesmi in del scenarija.

Gotovo je škoda, da Marjan opere ni končal. Saj je bil prav izvoljen, da na operni oder postavi Levstikovega Krpana — mislim izvoljen po svoji glasbeni ustvarjalnosti in po svojem umetniškem in človeškem značaju. In mislim, da bi prav v tej operi lahko dal polnega duška svoji vedri bistrumnosti in topli človeški šegavosti.

Severin Šali

Bralcem za primer, kako se taki stvari „streže“, objavljamo tri tekstne odlomke: začetno arijo Krpana (Šali), pogovor med mejači in Krpano (Kozina) in pesem mejačev (Kosmač).

Ljubljana, 29. 11. 63

Dragi Severin!

Narahlo upam, da si Ti že napisal svoj okvir za opero oz. scenarij in se naadejam, da je boljši od mojega, ki ga prilagam. Sicer je našel milost v strogih očeh Jožeta Vidmarja. Rekel je, da v glavnem ustreza in mi je dal nekaj zelo pametnih in dragocenih pripomb.

Jaz sem svoj scenarij mozgal in mozgal in sem prišel do tehle pomanjkljivosti, ki jih je na vsak način treba spraviti v red preden se lotim dela z zavestjo, da je scenarij res dober.

Prva slika je dobra in tu ne kaže spreminjati, razen, če se Ti domisliš še kakšnih fines.

Drugo sliko je treba predru-
gačiti. Vse lahko v glavnem ostane, razen enega momenta, ki pa stvar deloma zelo zakomplicira. Pri žalnem sprevodu ne sme biti cesarja in cesarice. Nekakšen nivo dvora mora biti ohranjen, čeprav je rahlo ironiziran. Toda cesar mora vendar imeti neko dostojanstvo, ker mora biti Krpanu — ki ni nikoli smešen! — dostojen, enakovreden partner. Zato cesar ne more v navadnem sprevodu, ki pravzaprav prosi samo za čelade!; on se tako ne sme poniževati. Tu pa nastane težava: kje in kako montirati kočijaževo misel, naj pošljejo po Krpana? To je bistven moment in jaz, vsaj za enkrat, še nimam ideje, kako bi se to napravilo. Ostati pa mora (samo nakazani) dvoboj in pa moritat, zveza med dvema slikama.

Tretja slika je brez prave vsebine, saj nima toliko dejanja, da bi imela *raison d'être*. Zato lahko brez škode odpade... Na-

mesto nje bi lahko prišlo kako drugo dogajanje, na primer posvetovanje cesarja z ministri o raznih državnih zadevah in predvsem o glavnem vprašanju, Brdavs. V to bi event. prišlo sporočilo sla-kočijaža, da je pravkar padel pod Brdavskim mečem cesarjev sin. To bi ne bilo slabo, vendar se v tem primeru zagunca moritat: kronološko ne gre skupaj, da gledalec že ve za smrt cesarjeviča, cesar pa izve, ukrepa in pošlje po Krpana šele kasneje.

Tule, ljubi Severin, je najtežji hakele, vsaj pri scenariju, kakor sem si ga zamislil jaz. Morda imaš Ti že kaj boljšega. Če se pa v glavnem odločiš za mojo verzijo, bo treba najprej spraviti v red to dramaturško veliko pomanjkljivost.

Četrta slika je mislim v redu: napisala se Ti bo kar sama. Napisal sem dve strani (precej slabih seveda) verzov; to bi Ti event. samo izbrusil in popravil.

Medigra med četrto in peto sliko je zanič, nelogična in prostaška, zato sem jo vrgel ven, preden je bila dobro napisana. Ne gre degradirati Jerice v navadno cipo. Sicer pa: Brdavs bo hotel potolči Krpana že v lastnem interesu, odveč ga je še „stimulirati“. To je eno. Drugo: rad bi povezal 4. in 5. sliko z neko medigro, podobno, kot povezuje moritat. Ena možnost — če se strinjaš in ne najdeš kaj boljšega: oba zamorčka, ki stražita Brdavsov šotor, se v medigri pogovarjata: Čurimur, ki vedno izve vse, je slišal, da grozi Brdavsu strašen silak, nevarnejši od vseh, ki so se doslej z njim dvojevali. Da ruje drevje, iz ust mu šviga plamen, velik je kot gora itd. Oba zamorčka sta preplašena. Eden misli, da bo Krpan zmagal, drugi veruje v Brdavs. Napravita stavo: kdor ima prav, lahko drugemu odgrizne nos (recimo, ali kaj podobnega). Zamorčka lahko nastopita še enkrat, ko je Brdavs premagan in se, na primer, vrže ta Krpanu pred noge: zdaj sta njegova sužnja...²

Konec četrte slike je po mojem dober. Vsaj težko bo najti kaj boljšega. Če najdeš, hosana! Vrhovčanov pa bi jaz ne vlekel v duele; je preveč neverjetno, predvsem pa nepotrebno.

Moji načrti in dispozicije: Premiero „Ekvinočija“ v Novem Sadu so premaknili definitivno na 10. dec. (torek). Seveda moram tja. Nazaj grede, v sredo, se ustavim pri Tebi v Novem mestu, potem grem pa naravnost v Trško goro in se zabijem za par mesecev v samoto in sistematično delo. Midva bi se pa dogovorila, da prideva recimo enkrat na teden skupaj v

PESEM MARTINA KRPANA VAŠČANOM

(NA ZAČETKU)

Takole vam povem, ljudje,
kot moja zdrava pamet pravi,
in kot možu beseda gre,
pa naj gospod minister Gregor
še tak razglas izonegavi:

Za vse je Bog ustvaril svet
in mu zarisal meje,
obesil sonce na nebo,
da sveti, da nas greje.
To ljubo sonce pa morje,
lepo kar vsak na pol,
naj dajeta iz dneva v dan
prežlahtno belo sol.
Zdaj pa minister Gregor nam
solí um in rohani,
češ da je sol cesarska last,
in z globo nam preti
in tarna, da zavoljo nas
denarja v kasi ni...
Zavolj mene cesarski dvor
lahko gre koj na kant.
Če Gregor je obdavljal sol —
živi naj kontrabant.

(Severin Šali)

PESEM MEJAČEV

Naša četa je poslana,
da prišla bi Krpana,
tihotapsko sol prenaša
in se sploh grdo obnaša.
Cesarske davke utajuje,
s švercanjem denar si kuje;
osramotil bo naše vrste,
če mu ne stopimo na prste!

Če zapremo tega gada,
ne uide nam nagrada.
Švercarja, nepridiprava
čaka ječa, nas pa slava!
Danes bomo ga zgrabili,
hitro v luknjo ga vtaknili;
v nji bo čepel leto in dan,
užival samo sok neslan!

(Ciril Kosmač)

Novem mestu — ali, kar bi bilo
dosti vzpodbudnejše za delo: v
Trški gori, tako, da se bo najino
delo odvijalo stalno in para-
lelno. Tu bom, upam, že ne-
kako uskladił Krpana s svojim
drugim delom. Zakaj zatrdno
upam, da naju čaka na koncu
gotovo nelahkega dela resničen
uspeh: nastala bo nova, res slo-
venska in narodna opera.

Torej: na svidenje prihodnjo
sredo in lepo Te prosim, po-
misli v tem času na Krpana, da
bo delo steklo kakor treba.

In Te do tedaj zelo lepo po-
zdravlja

Tvoj Marjan.

¹ V svojem scenariju, ki mi ga je
poslal, je Kozina to že sam izčrpal.

² Ta prizor je bil v dokončni re-
dakciji zamenjan z drugačnim.

AMATERIZEM — NAJMOČNEJŠA OBLIKA OHRANJEVANJA NARODNEGA BOGASTVA

O reviji ljudskih pevskih zborov, ki jo je letos poleti že drugič priredil nadvse prizadevni Šentvid pri Stični, smo svojčas obširno poročali in spremljali II. kulturni teden v tem prelepem dolenskem kraju z vso dolžno skrbjo. Na velikem javnem zborovanju in pred skupnim nastopom vseh pevcev sta govorila tudi predsednik SAZU Josip Vidmar in znani partizanski skladatelj in dirigent prof. Radovan Gobec. Slednji je zbranim pevcem in domačinom govoril tudi o pevski kulturi in dragocenem udejstvovanju naših ljudi v amaterskih kulturnoprosvetnih organizacijah. Izpolnjujemo obljubo in predstavljamo besede prof. Gobca vsem, ki jih amatersko delo tako ali drugače zanima.

Drage pevke in pevci, spoštovani gostje!

Danes se prvič uresničuje veliki načrt in zamisel majhnega slovenskega naselja — Šentvid pri Stični — ki se je odločilo uvrstiti tradicijo svoje kulture na podobno vidno mesto, kot so si ga postavile forme vite v Kostanjevici, Ravnah in Sečovelju; galerije v Slovenj Gradcu, Škofji Loki in Brestanici; folklorne prireditve v Ptuj, Kopru in Črnomlju ter slikarski simpoziji v Izlakah, Škofji Loki in drugod.

Značilno za vse te manifestacije kulture je, da se vrše v manjših krajih, kjer ni profesionalnih kulturnih institucij, da pa so kljub temu mnoge od njih dosegle celo zvezni in mednarodni pomen in obseg. Značilno je, da prihaja predvsem pobuda, pa tudi nekaj finančnih sredstev iz teh manjših krajev, kar daje vsem njim najvišjo oceno tako v kulturni zavzetosti kot doraščlosti.

Kulturna slika nekega naroda ne bi bila popolna, če bi imela samo najvišje kulturne in znanstvene institucije v nekaj kulturnih središčih, manjkala pa bi ji kulturna razpršenost do manjših in najmanjših krajev in naselij.

O visoki kulturnosti kakega naroda lahko govorimo šele takrat, ko so kulturne dejavnosti te ali one vrste segle tudi v zadnje naselje, ko je tudi v najmanjši vasi knjižnica, igralska družina in pevski zbor; ko so kultura oblačena, podoba hiš, cvetje in čistoča, oprema stanovanj s slikami in kipi pa jezik in ponašanje prodrli v slednjo vas in prepočili s tem največji del prebivalstva z ostrejšim okusom za sprejemanje in ustvarjanje kulturnih dobrin.

Po tej, z najvišjo vrednostjo ocenjeni poti korakajo vsi navedeni kraji in ljudje, ki se zavestno in načrtno uvrščajo med ustvarjalce in sprejemalce kulturnih dobrin in pokrivajo s svojo dejavnostjo že velik del naše ožje domovine. Vsem tem nosilcem kulturnega oblikovanja se danes priključuje tudi Šentvid, ki je s prireditvijo „Pevski tabor“ načel edinstveno in izvirno zamisel kulturnega udejstvovanja na pevskem področju. Se več! Če združuje podobna bienalna prireditev v Mariboru vrh naših zborov, kjer se najboljši zbori kosajo v plemenitem tekmovanju za republiške prvake, pa je namen našega Pevskega tabora zajeti tisto ogromno večino pevskih zborov

naših manjših naselij, ki delujejo v najtežjih delovnih pogojih, ki jim ti pogoji ne omogočajo pripravljanja celovečernih koncertov, izvedb najzahtevnejše pevske literature in se ne morejo uvrstiti v krog najboljših, opravljajo pa v svojih krajih izredno kulturno poslanstvo, saj bi brez njih slika kulturne dejavnosti ostala nepopolna. Ob ugotovitvi, da je pretežni pevski program večine teh zborov narodna pesem, lahko samo še bolj potrdimo nujnost takih zborov in upravičenost njihovega delovanja.

Mislím, da je treba dokončno in enkrat za vselej obračunati z miselnostjo, da je udejstvovanje v amaterskih društviš hobbij tako za pevce kot za umetniške vodje. Že zdaj naj so po svetu znanstveno ugotovili, da je obstoj amaterske dejavnosti izrednega družbeno-političnega pomena, ki skupno z vzgojnimi, kulturnimi in znanstvenimi ustanovami poučuje in vzgaja, humanizira in plemeniti. Nepobitno je dokazano, da je amaterizem najbolj množična oblika umetniškega udejstvovanja. Aktivno delo v amaterskem društvu ima veliko večjo vrednost kot samo pasivno doje-manje. Iz amaterizma je izšlo že nešteto najkvalitetnejših profesionalcev. Pravilno vodeni amaterizem opravlja neprecenljive estetske, etične, patriotske in splošne vzgojne naloge. Amaterizem je najmočnejša oblika ohranjanja narodnega bogastva. Amaterski zbori so nepogrešljiv del vseh vrst prireditev, proslav, manifestacij, spominskih srečanj, komemoracij, odkritij in raznih zborov državljanov. Udejstvovanje v amaterskem zboru ali godbi je najširša oblika glasbene vzgoje

tako za izvajalce kot za poslušalce in predstavlja s tem vzgojo koncertnega občinstva; zborovsko petje je naša, prav naša posebnost, ki smo jo že nešteto krat in z največjimi uspehi dokazali tudi v mednarodnih koncertnih arenah in s tem večali ugled naše države v tujini.

Če je tako in raziskave in dokazi potrjujejo, da je tako, potem je treba v bistvu spremeniti mnenje o amaterizmu in ga začeti vrednotiti popolnoma drugače, t.j. kot izredno pomemben družbeno-politični dejavnik, ki ga je treba podpirati, razvijati, negovati in ceniti.

Seveda je tudi profesionalizem potreben, toda profesionalizem se da najeti in kupiti; ker pa je razvit amaterizem najzanesljivejša slika kulturne razvitosti kakega naroda, ga je treba neprestano gojiti, razvijati in izpopolnjevati.

Iz tega sledi, da je Pevski tabor v Šentvidu na pravi poti k uresničevanju teh ciljev.

Potreben nam je vsak zbor, tudi majhen in najmanjši, tudi vaški in kmečki, tudi hribovski, in tak načrt uresničuje Pevski tabor.

Pevski tabor naj postane trdnjava za ohranjanje narodne pesmi, ki jo tako neodgovorno uničuje uvožena ter naši duši in miselnosti tuja glasbena navlaka. Pevski tabor naj posreduje medsebojna spoznavanja zborov, naj pripomore k medsebojnemu gostovanjem in prirejanjem skupnih koncertov zdaj v tem, zdaj v drugem kraju in naj spodbudi nastanek novih pevskih taborov širom po Sloveniji.

S to mislijo, s takim načrtom se vrnimo, pevci in pevke, na svoje domove. Združimo se še tesneje v svojem zboru, povabimo nove pevce, združimo se z drugimi zbori ter stremimo za tem, da bo naše petje tudi tehnično popolnejše. Le tako bomo dali naši pesmi nekdanji sloves in dvignili pevsko kulturo našega naroda.

S takim sklepom vas pozdravljam, pevke in pevci, ki ste se iz vseh strani Slovenije ter iz Goriškega, Koroskega in Porabja udeležili današnjega zgodovinskega Pevskega tabora v Šentvidu, v imenu pevskih zborov pa čestitam odboru Kulturnega tedna v Šentvidu za hvalevredno zamisel in se zahvaljujem, da je zborom ustvaril možnost nastopanja, srečanja in medsebojnega spoznavanja.

Naj se ta plemenita zamisel širi in pogloblja v korist slovenske pevske kulture.

Radovan Gobec

Miro Kugler: DVORNIKOV MLIN ob Krki

DOLENJSKE RAZGLEDE
— posebno družbeno-kulturno prilogo Dolenjskega lista urejajo: Jože Dular, Tone Gošnik (odgovorni urednik), France Grivec, Janko Jarc, Bogo Komelj, Lado Smrekar, Severin Sali in Stanko Škaler. Lektor: Karel Bačar. Oblikovalec: Marjan Moškon